

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PL	Lutfi, Mehmed, Müftizade
181	Edebiyatdan mulhakat-ı 'ilm
L88	ül-'aruz

16, 3

ادبیاتدن

Lutfi, Mehmed, Müftizade

(ملحقات علم العروض)

نام اثرک مؤلفی

Edebiyütdan mülhakāt-ı ilmi

مدرسیندن و مکاتب عسکریه معلمین متقاعدلرندن

al-caruz

عن اصل آقشبرلی منتهی زاده والیوم اسکدارلی

الذاج قمر لطفی

(بیت ترکی)

چون کرامات بلند اولیا اولاً شعر اولدی آخرکیما
مؤلفک شو مہری بولنمان نسخہلر ساخته در

در سعادت

۱۳۳۰

JAN 5 1972

PL
181
L88باسمه سبحانه
248511Y0

ونحمدہ شکرانہ ونسالہ غفرانہ

(ملحقات علم العروض ایکی فندن عبارتدو: بری قرض الشعر)

(ودیکری علم القافیه در)

(قرض الشعر) تقطیع شعر اصولی بیلدیرن برفندرکه (تقطیع شعر) بریتک الفاظی تحلیللاً و تفریقاً اوزان بخور ایله موازنه و تطبیق ایتکدر ، موازنه دخی اجزای بیتک سبب ایله وتدو فاصله دن عبارت اولان متحرک وساکن حرفلریخی ترتیب اوزره اوزان بحرك متحرك وساکن حرفلریله مقابله ایتکدر ، اصول تقطیعه ایکی قاعده واردر : بری تقطیعه حرکه نویه اعتبار اولوب حرکه شخصیه اولان فتحه ، ضمه ، کمره اعتبار اولماز یعنی بریتک متحرك وساکنی وزنک متحرك وساکنه مقابل اولسونده تصل اولورده اولسون جائزدر ، دیکری تقطیعه بریتک حروف ملفوظه سی معتبر و محسوب اولوب حروف غیر ملفوظه سی بلا اعتبار موازنه دن اسقاط اولور ایشه بواکی قاعده علم عروضده اجمالاً سویلنوب اوراده ایات داخلیه و خارجیه تقطیعه بالفعول بران کوسترلش ایشه تقطیعه معتبر اوله حق حروف ملفوظه ایله تقطیعه دن اسقاط اوله حق حروف غیر ملفوظه نظریاتدن اولغله بوراده تفصیلاً آنلر بیان اولسه جقدر . ایمدی بریتک لفظاً و کتابه موجود اولان حرفلری تقطیعه معتبر اولدینی کی بعض حروفده یازیده بولنمبوب لفظده بولنسیله بالایجاب وزنه توفیق و تطبیق ایچون تقطیعه معتبر و محسوب اولور ، شکم الفاظ عربیه ده لفظاً تنوین بر نون ساکنه دن و حروف مشدده دخی اول ساکن و ثانی متحرك اولان ایکی حرفدن عبارت اولغله تنوین ایله حرف مشدد کرک اشعار عربیه و کرک اشعار فارسیه و ترکیه ده بولندقلرنده بولنلر

یازیده بولمیبوب لفظده بولمسیله تقطیعده تلفظ اولدینی کبی معتبر ومحسوب اولور ، وکذا فارسیجه ترکیب اضافیده مضافک وترکیب توصیفیده موصوفک آخرلری مکسور اوقونمغله بونلر کرک اشعار فارسیده وکرک فارسی قاعده سیله اشعار عثمانیه ده بولندقلرنده آخرلرنده کرک های رسمیه ایله همزه اولسون وکرک دیگر حرف اولسون آخرلری بالایحجاب یالکز مکسور ومقصور یاخود آخرلرنده کسره بالاشباع لفظاً بریاً بطنی اعتـ باريله مدود اوله رق تقضیلری جائزدر .

ایشته تنوین وحرف مشدد ایله یاه بطنیک مثالی (غمزه خونخواره عبارهئی * ساحرة برره بیچارئی) بیتی جامع اولمشدرکه بویتمده بولان تنوین لفظاً برنون ساکنه دن وحرف مشدد دخی حرفیندن عبارت اولوب اگر تقطیعده یاه بطنی ایله (غمزی خون) فاعلاتن (خارهئی عی) فاعلاتن (یارهئی) فاعلن ، (ساحراه) فاعلاتن (برره بی) فاعلاتن (چارهئی) فاعلن دینورسه بویتمده بحرملدن اولور واکر تقطیعده یاه بطنیسز یالکز کسره ایله (غمزه خون) مفتعلن (خارهئی) مفتعلن (یارهئی) فاعلن (سا - حرة) مفتعلن (برره بی) مفتعلن (چارهئی) فاعلن دینورسه بویتمده بحر سیرعدن اولور ، فقط تنوین آخر مصراعده بولنورسه اولنون ساکنه ماقبلک حرکه سی جنسندن برحرف مده قلب اولنور نتکم امثالی علم عروض بیتلرنده یک چوق کچمش اولدینی کبی بوراده دخی که جکدر . وکذا الفاظ عربیه ده (هذه ، بنه) لفظلری مثللو بلاخط لفظده بولان واو ایله یا و الف مقدرله فارسیک یاه بطنیسی کبی تقطیعده معتبر ومحسوب اولور ، نتکم لفظین مذکورینک تقطیعاً وزنلرنده (فاعلن ، فاعلن) دینور .

بعض حروف دخی یازیده بولمش ایسه ده لفظاً نظم ونثرلردن اسقاطی جائز اولمغله بونلر دخی بالایحجاب نظملرده تقطیعدن اسقاط اولنور ، نتکم حروف املا دینوب برحرفک حرکه سی مقامنده بولان (واو ، یا ، الف ،

هائ رسمیه (حرفلری کبی که بوحرفلر اشعار فارسیه و ترکیه نك وسط مصراعنده بولنورسه اکثریا تقطیعدن اسقاط اولنوب آخر ده بالایجاب اثبات اولنور (باقوب کتیدی ، که چه گفته ، توچون دوتا) کبی که بولفظلرک تقطیعاً وزنلرنده (مغاعیلن ، فعلاتن ، مغاعلن) دینور . وکذا (اولاء قرأ قرئ) کبی عربیده همزه نك ویا ماقبلنك حرکه سنی بیان ایچون یازیلوب اوقونیمان (واو ، یا ، اء ، لف) حرفلری تقطیعده محسوب دکلدنر .

وکذا ماقبلنده حروف املا بولنوب ماقبلی مضموم اوقونان واو عاطفه فارسیه ایله واو اشماییه فارسیه یازیده موجود ایسه ده لفظده اکثریا ساقط اولمغه تقطیعده دخی اکثریا اسقاط و بعضاً بالایجاب اثبات اولنور . فقط بو واو عاطفه فارسیه نك ماقبلنده حروف املا بولنورسه واو نظم و نثرلرده مضموم اوقوب اسقاط اولنمز .

وکذا همزه متحرکه نك حرکه سی ماقبلنه نقل اولنورسه همزه تقطیعدن اسقاط اولنور . ایشته بو واولر ایله همزه نك مثالی دخی (خواب و خوارم ، بلبل آسا ، چون کاستان ، زمردین) مصراعی جمع ایلمشدرکه تقطیعاً وزننده یحررملدن (فاعلاتن ، فاعلاتن ، فاعلاتن ، فاعلات) دینور .

وکذا برون ماقبلنده ایکی ساکن جمع اولوب وسطده اولورسه تقطیعده ایکنجی متحرک و آخرده اولورسه ایکیسی ده ساکن عد اولنور (دست بست ،

یارزار ، نازباز ، عشق شوق) کبی که بولرک وزنلرنده (فاعلات) دینور . لکن برون ماقبلنده اوچ ساکن جمع اولنوبده وسطده اولورسه اوچنجی اسقاط و ایکنجی متحرک قیلنور واکر آخرده اولورسه یالکز اوچنجی اسقاط اولنور زیرا اوزان عروضده آخرده اوچ حرف ساکن یوقدر (دوست سوخت ،

آردکار ، کشتاسب لهراسب) کبی که اولکی لفظلرک وزنلرنده (فاعلات)

دینوب صکره کی آخر لری بالی لفظ لک و زلنرند (فعلن ، مفاعیل) دینور و کذا اولند (ال) حرفی بولنان الفاظ عربیه اشعار فارسیه و ترکیه ده بولند .
 قدہ اکر اول لفظک اولندہ دیگر لفظ عربی بولنورق آکا متصل اوله بیلاورسه
 حرف تعریفک همزه سی و صلاً اسقاط اولنہ بیلاور واکر بویله اولنرسه همزه سی
 قطعاً اثبات اولنور (نعم الاسم ، الامان یا ، الامان) کبی که تقطیعاً (فاعلاتن
 فاعلاتن فاعلات) و زلنرندہ اولور . .

و کذا اولندہ همزه وصل بولنان سائر الفاظ عربیه اشعار فارسیه و ترکیه ده
 بولنورسه همزه لری قطع و اثبات اولنور نکم (بی اشتباه ، بالاشتباه) لفظ لری
 اشعار فارسیه و ترکیه ده بولنورسه و زلنرندہ (مستفعلان) دینور . .
 شوراسیده معلوم اوله که بر محله برقاج حروف سواقط جمع اولوب تقطیعاً
 بری اسقاط اولند قدہ دیگر ی اثبات اولنور امثله سابقه کبی . .

ایشته بو مقامده بر بیتک حروف سواقط و ثوابتنی بیلیمک اول بیتک وزنی
 بیلیمکه و وزنی بیلیمک دخی او حروفی بیلیمکه متوقف اولیور کبی صورۃ
 ردور شائبه سی و ارایسه ده حقیقه ایکی طرفک جهت لری مختلف اولمغه دور باطل
 یوقدر ، چونکه بر بیتک حروف سواقط و ثوابتنک بیلیمسی اول حروف هانکی
 لساندن ایسه اول لسانک قواعدندن معلوم اولوب اوزانده اول حروفندن
 معلوم اولور . .

(توسعات لفظیه و ضرورات شعریه)

معلوم اوله که اشعار ایچنده مستعمل اولان الفاظ اوج نوعدر : بری کلام
 منشور و منظومده استعمالی بلاغیب جائز اولان الفاظدر ، دیگر ی نثرلرده
 استعمالی قییح ایسه ده شعرلرده بالضروره استعمالی بلاقییح جائز اولان الفاظدر ،
 او بری ده نثر و شعرلرده استعمالی قییح اولان الفاظدر . .

(نوع اول) کلام منشور و منظومده بلاعیب استعمالی جائز اولان الفاظ بر لسانک لغات عدیده و قرات سدیده سنده بولنان لفظلر در که آنلر السنه ثلاثه نکه قواعد و لغات کتابلرنده مسطور ایسه ده شوراده السنه ثلاثه دن برقاج درلو اوقونان براز لغات عدیده و سدیده لری کوسترلشدر . .

(الفاظ عربیه دن برقاج درلو اوقونانلر)

ازید - آزید - ای زید - یازید، اَنت - آنت - آانت، اُف - او، آه - واه،
 ابراهیم - ابراهام - ابراهوم، البته - البت، الیه - الیهی، امری - مره،
 امرأة - مرأة، اناس - ناس، بادی - بادی، باری - باری، بکی -
 تا - تی - تهی، تذکیر - تذکرة - تذکار، ققض - تقضی، نم - نمت،
 ثالث - نالی، جبرائیل - جبریل، حاشا - حاش، حی - حیثل - حیثلا،
 ذه - ذی، رئوف - رؤف، رب - رب، ربما - ربما، زکریا - زکریاء -
 زکری، سادس - سادی، سواء - سوی، سید - سید، ضربتم - ضربتمو،
 شه - فوه، فی - فی، فمی - فمی، فیه - فیهی، قاری - قاری، کان - کان،
 کم - کمو، لاسیما - ولاسیما، لکن - لکن، لعل - عل، لم یعد - لم یعد،
 مالک - ملک، منذ - منذ، میکائیل - میکال، میت میت، میکل - میکل،
 واهاً - واه، وهی - وهی، هیات - هیات، ایها - ایها، هذه - هادی، هم -
 همو، یاصاحب - یاصاح، یمن - یمن، یا کل - یا کل، یوکل - یوکل
 (وقس علیها غیرها)

(الفاظ فارسیه دن برقاج درلو اوقونانلر)

آفتاب - قتاب، آگاه - آکه، آینه - آینه، ای - یا، ابوتراب -

بو تراب ، ابوطالب - بوطالب ، ارسطو - رسطو - ارسططاليس - رسططاليس
از - ز ، ازان - زان ، ازین - زین ، اسکندر - سکندر ، اشکنجه -
شکنجه ، افتاد - فناد - قد ، افتاده - قتاده ، افغان - فغان ، افزا - فزا ،
افزون - فزون ، افسانه - فسانه ، افسون - فسون ، افشان - فشان ، افکار -
فکار ، افکن - فکن ، افلاطون - فلاطون ، اکر - اکرچه ، کر - کرچه ،
اندرون - درون ، پادشاه - پادشه ، پاشا - پاشه ، پای - پا - پی ، پت -
پوت ، بانچه - بغچه ، بوی - بو ، بیغمبر - پیمبر - پیامبر ، تو - ت ، توبه -
تب ، چاه - چه ، جای - جا ، جون - چونکه - چو ، حیف که - حیثاکه ،
خانه - خان ، خد - خد - خط - خط ، خلیل بن آزر - خلیل آزر ، خوی -
خو ، دریغ - دریغ ، در - در ، دهان - دهن ، راه - ره ، رنک -
رنکین - رنکارنک ، روباه - روبه ، روی - رو ، زار - زارستان ، سگر - شگر -
شکر ، سوی - سو ، سیاه - سیه ، شان - شأن ، شاه - شه ، طره -
طره ، عیسا - عیسی . قال - قیل ، قد - قد ، کاروان - کروان ، کاسه -
کأس ، کاشکی - کشکی ، کاه - که - کده ، کره - کف ، کف ،
کلیخان کلخن ، کلفام - کلفم ، کناه کنه ، کوتاه - کونه ، کون - کونه - کونا
کون - کونه کون ، کوه - که ، کوهر - کهر ، لاله - لالا ، لیکن - لیک -
لکن . مانند - متند . مند - ناک ، ماه - مه ، مسک - مشک ، من - م ،
موسا - موی ، موی - مو ، نا امید - نوید ، ناکاه - ناکه ، نای - نی ،
نکاه - نکه ، های - هوی ، همان - همین ، همچنان - همچنین ، یلویا
(برینهادیکرا اراقباس باد)

(الفاظ ترکیه دن برقاچ درلواوقونانلر)

آز - آزه - آزاجق - آزیجق - برآز ، اخشام - اقشام ، آق - آغ - آچه -

آخيل ، آباق - آبه آق ، اك - دها ، آلت - آشاغی ، آليك - آليكنز ،
 آنسز - آنسزین ، او - اول ، اوکا - آکا ، اورا - اوراده - آنده -
 اورده ، اوزره - اوزرينه ، اوک - اوکجه - اوکدن ، اويله - اوکلن ، ايچ -
 ايچره - ايچرو ، ايچون - چون ، ايدي - دي ، اير - ايركن ، ايسه - سه ،
 ايشيديجي - ايشيدن - ايشتن ، ايكن - كن ، ايكندي - ايكندين ، ايله -
 له ، ايلهرو - ايلهري ، ايش - مش ، برابر - برلكده - بيله ، بكا - باكا -
 باكه ، بلكه - شايد ، بورا - بوراده - بورده - بونده ، بيلم - بيلمزم -
 بيلميز - بيلمز ، بيليجي - بيلن - بيلكج ، تكيه - تکه ، توج - تونج ،
 چابا - چابه ، جق - جغز ، جك - جكنز ، دك - دكين ، قدر - وارنج ،
 دحي - ده ، ديه - ديو - ديهرك ، درلر - لردير ، زقاق - سوقاق ، سكا -
 ساكا - ساكه ، سوييور - سويور، سويلى - سوكيلى ، شورا - شوراده - شورده ،
 صوك - صوكره ، صوليچي - صوليان - صولوغان ، طاليجي - طالان - طالعيج ،
 طيش - طيشره - طيشارو - طيشاري ، قاره - قره ، قنى - هانكي ،
 قانده - قنده - غندنده ، قى - هانى ، كلور - كلير ، كلهسك - كلهسين ،
 كلهسكيز - كلهسز ، كورنمز - كوزوكمز ، كوشجك - كوشكجك ، كويا - صانكه ،
 كيدهلى - كيدهلدينرو - كيدهلى برو ، كيرو - كيرى ، لى - لو ، ماعدا - باشقه -
 غيرى ، نتهكم - نتهكه ، نچون - نچون - نه ايچون ، زرده - زرده - قنده ،
 نصل - ناصل ، نيدم - نه ايدم ، نيليم - نه ايلهيم ، ياخود - يا - ويا ، ياقيشور -
 ياقيشير - يراشور - يراشير ، ياك - ياكه - يكا (سائرلى بونلره
 قياس اولنه)

(نوع ثانی) كلام منورهده قیج اولوب شعرلرده بالضروره جواز
 ووسعت کوستریلان احوال الفاظدرکه آنلره (ضرورات شعریه و توسعات
 لفظیه) دینور ، اشته ضرورات شعریه نك مجموعی یکر می درده ابلاغاً بحر
 بسطدن شو قطعهده کوسترلشدرد .

- (مَدُّ وَقْصَرُ وَاسْكَانٌ وَتَحْرِيكٌ * وَصَلٌ وَقَطْعٌ وَتَخْفِيفٌ وَتَشْدِيدٌ)
 (قَلْبٌ وَحَذْفٌ وَاثْبَاتٌ وَاشْبَاعٌ * تَذَكُّيرٌ تَأْنِيتٌ وَالْعَكْسُ تَبْعِيدٌ)
 (تَرْخِيمٌ غَيْرُ الْإِنْدَاءِ فَصْلٌ وَتَقْدِيمٌ * وَمَنْعٌ صَرْفٌ وَصَرْفٌ ثُمَّ تَرْخِيمٌ)
 (فَكٌّ وَإِدْعَامُهُ وَجَمْعٌ بِاللَّامِ * وَالنَّقْلُ ثُمَّ ضَرُورَاتٌ وَتَعْدِيدٌ)

اشبو ضرورات شعریه دن معدود اولان (مد) ایله (قصر) دن مراد الفاظ عربیه دن نثرلده (ذلفاء ، زهراء) کی یالکزالف ممدوده ایله یاخود (سلمی) لیلی) کی یالکزالف مقصوره ایله اوقونان لفظلدرکه ضرورت شعرده بونلرک ممدودلری مقصور و مقصورلری ممدود اوقونور نتکم (صنعاء) لفظی نثرلده ممدود ایکن بحر جزدن (لابد من صنعاء وان طال السفر) مصراعنده ضرورۃ مقصور اوقونمشد .

و کذا (سلمی ، لیلی) کی نثرلده مقصور اولانلر ضرورت شعرده (سلماء ، لیاء) کی ممدود اوقونورلر ، یوقسه (بکاء - بی ، سواء - سوی) کی فی الاصل ممدود و مقصور اولان الفاظ عربیه نک کلام منثور و منظومده بلا ضرورۃ ممدود و مقصور اوقونملری جائز اولدینی آنفاً نوع اولده سبقت ایتمشد .

بوجهتله بحر وافرندن (بکت عینی وحق لها بکاها ولا * یغنی البکاء ولا العویل) بینده کی بکا مصدرلری مقصوراً و ممدوداً اصل اوزره اوقونمغله بونلرده ضرورت یوقدر

و کذا کندیلرنده حروف املا بولنان الفاظ ترکیه اشعار ترکیهده بالایجاب ممدود و مقصور اوقونمشلردر .

ضرورات شعریه دن (اسکان) ایله (تحریک) دخی السنۃ ثلاثه دن نثرلده هر بر متحرک حرفی شعرلرده بالضروره اسکان

وساکن حرفی دخی تحریک ایتکدر نته کیم (بوریا ، روزکار ، بوقلمون)
لفظلرینک (را ، زا ، قاف) حرفلری نثرلرده متحرک ایکن شعرلرده بالضروره
ساکن اولورلر ، وکذا (یوستان ، دوستان ، باغبان ، داغدار) لفظلرینک
سین ایله غینلری نثرلرده ساکن ایکن شعرلرده بالضروره متحرک اولورلر ،
بونلرک امثالی علم عروض ایاتنده یک جوق سبقت ایتیش اولمغه بوراده بالکمز
الفاظ عربیهده حروف علتدن اولان واو ایله یانک ضرورتنده ساکن ویامتحرک
ماولدقلری برر بیت ایله اثبات اولنه جقدر . نتکم بحر طویلدن (اَبَى اللّٰهُ اَنَّ
اَسْمُوْا بِمِیِّ وَلَا اَبِیِّ) مصراعنده کی (اَن اَسْمُوْ) لفظک واوی نصباً مفتوح
اوله جق ایکن ضروره ساکن اولشدر .

وکذا بحر بسیطدن (لَا تُفْسِدِ الْقَوْسَ اَعْطِ الْقَوْسَ بِاِیَّهَا) مصراعنده کی (بِاِیَّهَا)
لفظک یاسی دخی نصباً مفتوح اوقونه جق ایکن ضروره ساکن اوقونمشدر ،
وکذا بحر طویلدن (وِیَوْمًا یُحَاذِنُ الْهَوَاۤیَ غَیْرِ مَاضِیٍّ * وَیَوْمًا تَرٰی فِیْهِنَّ
غَوْلًا تَنۢوَلُّ) بیتنده کی (مَاضِیٍّ) لفظک یاسی دخی حالت جرنده بالاعلال
وصلاً محذوف ووقفاً ساکن اوله جق ایکن ضرورتنده وقفاً اصل اوزره
بلا اعلال متحرک اولشدر ، بوصورتنده (یَغۡزُوْ ، یرمی ، یرضی ، یخشی)
کی فعللرک واو ایله یالری بالا اعلال حرف مد ایله ساکن اوقوندقلری مثلاً
ضرورت شعرده اصل اورره بلااعلال واو ایله یانک ضمه لریله (یَغۡزُوْ ، یرمی ،
یرضو یخشی) دخی دینور .

ضرورات شعریه دن (وصل) دخی الفاظ عربیه دن کنندیسند
همزة مقطوعه اولنوب نثرلرده اسقاط اولنه میان همزه یی ضرورت شعرده وصلاً
اسقاط ایتکدر ، نتکم (باذنه) لفظک همزه سی کی اولنده برحرف متحرک

بولوب نثرلده اسقاط اولنه میان همزه نظملمده ضرورهٔ وصل واسقاط اولور ، وكذا (يَسْأَلُ ، مَسْأَلُهُ ، خَبْءٌ ، شَيْءٌ ، مِنْ آمَنَ ، بِالْآخِرَةِ) مثللو ماقبلنده برحرف سا كن بولان همزهٔ مقطوعه لری نثرلده بعض قرا همزه لرك حرکه لرینی ماقبلرینه نقلاً کندیلرینی وصل واسقاط ایلدیکی کبی آرتق نظملمده بالضروره جمیع قرا بویله همزه لرك حرکه لرینی ماقبلرینه نقلاً کندیلرینی اسقاط ایدرلر نتمک بحر وافر دن (من اجلک بالآتی تَمَّتْ قَلْبِي) مصراعنده کی (اجل) لفظنک همزه سی بالاسقاط حرکه سی ماقبلنده کی نون سا کنه نقل اولمشدر ، وكذا (اَدَا ، اِذَا ، آدَى ، آسَا ، آرتق ، اولدی) مثللو السنهٔ ثلاثه دن اولان الفاظک همزه لری دخی اشعار فارسیه و ترکیه ده بولندقه بالایجاب اسقاط واثبات اولندقه لری ابیات علم عروضده بالفعل کوسرتمشدر .

وكذا اشعار فارسیه و ترکیه ده همزه کبی حروف حلقدن اولان (ها ، عین) حرف لری دخی همزه یه تشبیهاً ضرورته حرکه لری ماقبلرینه نقلاً کندیلر - ینک اسقاط اولندینی ابیات عروض و محورده سبقت ایتمشدر نتمک بحر کاملدن (نیجه بر زمان اوله و صلات هر شب و روز ایده دودیدم خیال) مصراعنده کی (هر) لفظنک هاسیله بحر هزج دن (بی درد اولان عشاق جگر خواری نه بیلسون) مصراعنده کی (عشاق) لفظنک عینی ضرورته حرکه - لری ماقبلرینه نقلاً کندیلری اسقاط اولمشلردر .

ضرورات شعریه دن (قطع) دخی نثرلده ماقبلته وصلاً اسقاط اولتان همزه لری شعرلده ضرورهٔ قطع واثبات ایتمکدر نتمک بحر رملدن (کَلِّسَرِ جَاوَزَا لَئِنْ شَاءَ) مصراعنده کی (ائین) لفظنک همزه سی وصل اولوب حرکه سی ماقبلته نقلاً کندیسی اسقاط اولنه حق ایکن ضرورهٔ قطع واثبات اولمشدر ، وكذا (رَأَى) ماده سنک ثلاثی مضارعده وافعال صیغهلرنده

همزدار بالاسقاط (ترى، ارى یرى، مرى) دینه جك ایکن بعض شعرده
 ضروره همزدارك اثباتیه (ترى، ارى، یرى، مرى) دینلمشدر.

ضرورات شعریه دن (تخفیف) دخی فی الاصل یالکمز مشدد اوقونان
 یرافطی ضرورته مخفف اوقومقدرکه بوتخفیف اکثریا مصراع آخرنده
 یولتور نتکم بحر مقاربدن (وقدر ابنی قولها یا هنا — ة ویحک الحقت شراً
 ینسر) بیتک آخری مشدد اوقونه جق ایکن ضروره مخفف
 اوقونمشدر.

ضرورات شعریه دن (تشدید) دخی فی الاصل یالکمز مخفف اوقونان
 یرلفطی ضرورته مشدد اوقومقدر نتکم السنه ثلاثه دن (مئى، ایا، زن،
 یس آباق، چله) لفظلری بعض نظمدرده ضروره مشدد اوله رق (مئى، ایا،
 وته، بس، آباق، چله) اوقونمشدردر. فقط الفاظ عربیه وقارسیه دن
 ﴿ربما — ربما، سید — سید، خط — خط، قد — قد﴾ مثلاً فی الا-
 صل مشدد ومخفف اولان لفظلرک هانکیسی نظمده بولنورسه ایکیسده
 جائز اولدینی قریباً نوع اولده سبقت ایتمکه ضروری اولماز.

ضرورات شعریه دن (قلب) دخی نثرلرده غیر قیاسی اولان برحرفی
 ضرورت شعرده مخرجه کندینه قریب بولنان دیکر برحرفه تبدیل ایتمکدر
 نتکم بحر بسیطدن (کأنّ رحلی علی شفواء حادرة * ضمیاء قدبل من طلّ
 خوا فیها، لها اشاریر من لحم متعرة * من البعالی ووخز من ارانیها) قطعده
 سندده کی (عالی، ارانی) لفظلرینک اصللری بالیه (ثعالب، ارانب) اولغله
 ضروره بالریایه قلب اولنمشدردر، وکذا (ضفادع) لفظی ضرورته (ضفا-
 دی) دینلمشدر، فقط (حاج — حاجی، سأل — سأل، انبا — انبا)

مثالو نثرلرده کندیلرینک حرف مکرری یه یایه و همزه لری الفه قلب اولنسی شاذ اولان لفظلر نظملرده دخی اولیله قلاباً استعمال اوتورلرسه نیم ضروری و شاذ اولورلر .

ضرورات شعریه دن (حذف) دخی لزومی بر حرفی بلا قیاس ضروره اسقاط ایتکدر نته کیم بحر کاملدن (اَحْفَظْ وَدِیْعَتُكَ الَّتِیْ اسْتَوَدَعْتَهَا * یَوْمَ الْاِغْزَابِ اِنْ وَصَلَتْ وَاِنْ لَمْ) بیتنده کی (لم) حرفنک مجزومی اولان (تَصَلْ) فعلی ضروره حذف اولمشدر ،

و کذا بحر طویلدن (وَاَمَّا الْقِتَالُ لَا قِتَالَ لَدِیْکُمْ) و بحر بسیطدن (مَنْ یَفْعَلُ الْحَسَنَاتِ اللّٰهُ یَشْکُرْهَا) مصرعلرنده کی (اَمَّا) ایله (مَنْ) شرطیه بعدنده فاء جزائییه نك حذفی ضروریدر که (فَلَا قِتَالَ ، فَالَهُ) تقدیرنده در ،

و کذا بعض واو ، یا ، الفلک شعرلرده بلا قیاس حذفی ضروریدر نتکم بحر وافرندن (فَلَوْ اَنَّ الْاَطْبَاءَ کَانُوْهُ حَوْلِیْ * وَکَانَ مَعَ الْاَطْبَاءِ الشِّفَاءُ) بیتنده کی برنجی (کَانَ) نك اسمی و جمیع ضمیری اولان واو ضروره حذف اولمشدر که (کَانُوا) برنده در .

و کذا بحر منسرحدن (لَا تُهِنَنَّ الْفَقِیْرَ عَلَکَ اَنْ * تَرَکَّعَ یَوْمًا وَالدُّهْرُ قَدْ رَفَعَهُ) بیتنده کی (لَا تُهِنَنَّ) نهیندن نون ثانیة مخففة نك حذفی ضروریدر که (لَا تُهِنَنَّ) تقدیرنده در و کذا بحر مدیددن (یَا لَ بَکْرٍ اَیْنِ اَیْنِ الْفِرَارِ) مصرعنده کی (اَلْ) لفظنک (آ) سنک حذفیله بحر رجزدن (وَیَلِّمْ سَعْدُ سَعْدًا) مصراعنده (اَم) لفظنک همزه سنک حذفی ضروریدر و کذا (رَأَى) ماده سنک ثلاثی ماضیسنده همزه نك اثباتیله (هَلْ رَأَيْتَ) دینه نك ایکن بحر خفیفدن (صَاحَ هَلْ رِیَّتَ

اوسمعتَ براعِ (مصراعنده همزه نك حذفه) (هل ريت) لفظی ضروریدر ،
 وكذا بوراده بر شی یوقدر . نیچون ، تقدیر معناسنده اولان (مافیه شی ،
 لاَی شی ، قدر شی) ترکیلرنده عوام عربك بر خیلی حرف حذفه نازلده
 (مافیش . ایش ، قَدَرش — قدش) دیمه لری شاذ اولوب نظم لده
 ضروریدر نتکیم بحر ملدن (کیسه سنده درویشك مافیش فلوس) مصراعنده
 ضرورةً (مافیش) دینلمشدر ایشه امثله مذکوره لفظاً و خطاً بالضروره
 حذف اولنان الفاظ عربیه نك مثاللری اولوب یازیده ثابت وانظ ده
 ضرورةً ساقط اولان السنه ثلاثه دن الفاظك مثاللری آیات عروض و محوره
 بالفعل کوسترلمشدر ، فقط السنه ثلاثه دن هیچ بر لفظ قرینه سر خود بخود
 حذف اولنه ماز نتکم الفاظ محذوفه نك مثاللرنده البته اوراده بر قرینه حذف
 واردر .

ضرورات شعریه دن (اثبات) دخی حذفی لازم اولان بر لفظی بالضروره
 ذکر ایتکدر نتکم بحر رجزدن (فانه اهل لان یؤکرم) مصراعنده کی
 افعالک همزه سی مضارعده حذف اولنه حق ایکن بالضروره اثبات اولمشدر .
 وكذا بحر بسیطدن (هجوت زبَان تم جئت معذراً . من هجو زبَان لم تهجو
 ولم تدع) ییتنده کی (لم تهجو) فعلنك واوی جزماً حذف اولنه حق ایکن
 ضرورةً اثبات اولمشدر ، وكذا بحر وافرذن (الم یأتیک والانباء تمی)
 و بحر طویلدن (کائن لم یری قلی اسیراً یمانیاً) مصراع لرنده کی (لم یأتی .
 لم یری) فعلرینك آخر لرنده جزماً یالر حذف اولنه حق ایکن ضرورةً اثبات
 اولمشدر ، وكذا بحر رجزدن (اذا العجوز کبرت فطلق . ولا ترضاها ولا تملق)
 ییتنده کی (لا ترضا) فعلنك الفی جزماً حذف اولنه حق ایکن ضرورةً اثبات

اولنمشر ، وكذا بحر رجزدن (اَيَا كَأَنَّ تَكْسِبَانَ شَرّاً) مصر اعنده نصباً
تثنيه نونى و بحر بسيطن (يَوْمَ الصَّيْفَاءِ لَمْ يَوْفُوْا بِالْجَارِ) مصر اعنده جزماً
جمك نونى حذف اوله جق ايكن ضروره اثبات اولنمشر در .

ضرورات شعريدهن (اشباع) دخى بر حركه ي شعبه نديره رك بر حرف
مد چيقار مقدر (عتراب ، بر قوع ، شبال) كې ، نتكم بحر رجزدن
(ينباع من ذفرى غضوب جَسْرَةً) مصر اعنده كى فعلده بانك فتحه سى
ضروره شعبه لره رك بر الف مديه وكذا بحر رجزدن (اعوذ بالله من العتراب)
مصر اعنده رانك فتحه سندن بالضروره بر الف اشباعه چيقار لمشر .

ضرورات شعريدهن (تذكير تأنيث) الفاظ عربيدهن قياساً مؤنث اوله جق
بر لفظى ضرورت شعريده مذكر كتورمكدر نتكم قياساً اسم اشارتك مؤنثده
(هذه) واسم عددك مؤنثده (ثلاث) لفظلى دينه جك ايكن ضرورت شعريده
مذكر اولان (هذا ، ثلاثة) لفظلى كتورمك جائزدر ، بو جهته فقهاى عظام
حضراتى جنازه نمازنده جنازه نك مذكر ومؤنثه آيرو آودعا ترتيبنده ضرورت
اولديغندن جنازه نك ارك وديشى جمله سنه شخص تأويل ايله مذكره مخصوص
اولان (اللهم اغفر لهما هذا الميت) الح جنازه دعاسنى او قومق جائزدر بيورمشر در .
(رحمهم الله رحمة واسعة)

ضرورات شعريده (والعكس تبعيد) تركيندن مقصود دخى لفظ مذكورك
عكسى بعيد ديمكدر يعنى قياساً مذكر اوله جق بر لفظى ضرورنده مؤنث
كتورمك بعيد وقيحدر ، چونكه مذكرك اصالت وعظمتى ، مؤنثك فرعىت
وحقارتى اولمغه . مذكر مؤنثه تابع اولامز ، بنابرین مؤنثه مخصوص اولان
جنازه دعاسى ارككلره او قومنديكى (ا ب) ايله (ام) ده ايله اته تأيلى ايله
ايكيسنه (ابوين) دينوب بالعكس (امين) ديتمز .

ضرورات شعریه دن (ترخیم غیرالندا) دخی منادی اولمیان اسمک یاخود ترخیم شرطی بولمیان منادانک ضرورته ترخیمی یعنی آخرینک حذمی جائز دیمکدر . ایمدی ترخیم منادانک ایکی شرطی واردر : بری منادی مضاف وجهه اولماقدر ، دیکری منادی تاء تأیثلی اسملردن یاخود اوچدن زیاده حرفلی عمللردن اولمقدر که بوترخیم ترقو نظملرده بلا ضروره جائزدر . ایشته بوندن باشقه منادی اولمیان اسم ایله کندپسنده شرطین مذکورین بولمیان منادانک ترخیمی تزلزله جائز اولمیب نظملرده ضروره جائزدر . چونکه چوق حرفلی لظلمک وزنه توافقی مفسر اولمغله نظمه ترخیم اولسور ، و علی الخصوص مفعول به اولان اسملر منادانک اصلی اولمغله مفعول بهک ضرورت شعردی ترخیمی شایعدر نتکم حضرت علی کرم الله وجهه الہی افندمن زوجہ مطہرہ لری حضرت فاطمة الزهرا رضی الله عنها والدہ ساهلانکز مرثیہ منیہ لرندہ بحر طویلدن بیوردقلری (فان افتقادی فاطماً بعد احمدؑ دلیل علی ان لا یدوم خلیل) قول لطیفندہ کی (فاطمأ) اسم شریفی (افتقادی) مصدرینک مفعول بیی اولمغله بواسمک آخرنده کی (تا) ضروره ترخیم وحذف اولمشدر .

وکذا بحر خفیفدن (صاح شعر ولا تزل ذا کراموت فیسانہ ضلال مین) بیتندہ بولان (صاح) لفظک اصلی (یا صاحبی) اولوب بو منادی مضاف اولمغله نژده شرط ترخیم بولماش ایسهده ضرورته جواز کوستراشدر . وکذا بحر رجزدن (جاری لاتستکری عذیری) مصراعی (یا جاریتی) تقدیرندہ اولمغله بومنادی دخی بلا شرط ضرورته ترخیم اولمشدر .

ضرورات شعریه دن (فصل) دخی فی الاصل برلفظین متصلینک آراسنی ضرورته برلفظ اجنبی ایله تفریق ایتمکدر که السنہ ثلاثدن بونک امثله سی ایسات عروضده یک چوق یکجده کی بحر طویلدن (کأن لم سوی اهل من الوحش توہل) مصراعند دخی (لم توہل) لفظک آراسنده ضروره بر

خلی الفاظ اجنبیه بولمشدرد .

ضرورات شعریه دن (تقدیم) دخی نزلرده قیاساً مؤخر کله جک برلفظی ضرورته مقدم و مقدم کله جک لفظی مؤخر کتور مکدرکه السنه ثلاثه دن بونک امثله سی دخی ابیات عروضده بک چوق سبقت ایتمشدر ازان جمله بحر رجز فارسیدن (می نکلی هیچ بکارم نظری) مصراعنده قیاس (نمی کنی) اوله جق ایکن ضروره (می نکلی) دینلمشدرد .

ضرورت شعر دن (منع صرف) دخی الفاظ عربیه دن نزلرده قیاساً منصرف اولان یعنی جر و تنوینی قبول ایدن براسمی شعرلرده ضروره غیر منصرف ایتمک یعنی جر و تنوینی قبول ایتدر ماکدر نتکم بحر متقارب دن (فما کان حصن ولا حابس • یفوقان مرداس فی جمع) بیتنده کی (مرداس) لفظی قیاساً منصرف اولوب تنوین ایله اوقونه جق ایکن ضروره غیر منصرف و تنوینسز اوقونمشدر . ضرورات شعر دن (صرف) دخی نزلرده قیاساً غیر منصرف اولان اسمک نظم لرده ضروره منصرف اولسیدر که بوضرورت ابیات عربیه شایع و مذکوردر نتکم شاه ولایت اقدمزک قریباً زوجه مطهره لری مرثیه سنده (احمد) اسم شریفی غیر منصرف ایکن ضروره منصرف بیورلمشدرد ،

وکذا مشارالیه جناب فاطمة الزهرا رضی الله عنها والده سلطانمزک پدر خیر البشر حضرت پیغمبر علیه الصلاة الاکثر والسلام الاوفر اقدمزک مرثیه سنده بیورمش اولدقلری بحر کاملدن (ماذا علی من شم تربة احدا • ان لا یشم مدی الزمان غوالیا ، صبت علی مصائب لوانها • صبت علی الایام صرن لایالیا) قطعده سنده کی (مصائب) لفظی فی الاصل غیر منصرف ایکن ضرورته منصرف اولمشدر .

ضرورات شعر دن (تزئید) دخی نزلرده استعمالی بولنیان بر لفظی شعرلرده بلا اخلال بر صورتده ضروره زیاده ایتمکدر نتکم بحر رجز دن

(لی خمسة اُظفی بهم . نارا الجحیم الحاطمة ، المصطفی والمرضى . وابناها والناطمة)
 قطعه سند (الناطمة) اسم شریفده نژلرده وقوعی بولیان (ال) ضرورة زیاده قلمشدر
 و کذا بحر جزدن (بحسبه الجاهل مالم یعلما . شیخاً علی کرسیه معممأ) یتنده کی
 (مالم یعلم ا) فعلی منفی اخباری اولوب اخباریلرده نون تأکیدک حقوق
 واستعمالی یوق ایکن محضا وزن وقافییه رعایة آخرینه وقتاً الف صورتنده
 وصلأ نون ساکنه دن عبارت اولان نون تأکید مخففه ضرورة زیاده
 قلمشدر .

ضرورات شعردن (فک) دخی ادغامی واجب اولان برلفظی ضرورة
 اظهار وتحلیل ایتمکدرنتکم بحر جزدن (الحمد لله العلیّ الّاَجَلّ) مصراعنده کی
 (الّاَجَلّ) اسم شریفده لامین متحرکتین اولمغله بالادغام (الّاَجَلّ) اولاجق
 ایکن ضرورة بالاظهار اصالت اوزره اولمشدر . .

ضرورات شعردن (ادغام) دخی اظهار وفکی لازم اولان برلفظی ضرورة
 ادغام ایتمکدز ، بوده (مددن ، یمددن ، جلبب) کبی لفظلرده ممکن اولو .
 میوب انحق (ملل ، درر) کبی جمعلرک مفردلرندن تفریقاً نژلرده ادغامی
 ممنوع ایسهده ضرورت شعرده مفردایله التباسنه باقامیه رق ادغامی اولور . .

ضرورات شعردن (جمع یا باللام) دخی (یا) حرف نداسیله معرف باللام
 اولان الفاظک اجتماعی دیمکدرکه بواجتماع نژلرده اسم جلاندن باشقه اسملرده
 بولیمیوب انحق ضرورت شعرده یاه ندا ایله معرف باللام اولان منادانک اجتماعی
 جائزدرنتکم بحر جزدن (فیالانلان اللذان فراً) وبمحروافردن (من اجاک -
 یاالتی یتّی قلبی) مصراعرنده (یا) حرفیله معرف باللام اولان منادالضرورة
 اجتماع ایتمشدر . .

ضرورات شعردن (نقل) ایکی نوعدر : بری نقل حرکه ندرکه بر حرفک

حرکه سنی ماقبل و یا مابعدندہ کی حرف ساکنہ و یرہ رک آنی متحرک و کندی سنی ساکن
ایتمکدر ، ایشته بونقل (یقول - یقول ، یمد - یمد) کی حروف غیر صحیحہ دن
اعلال و ادغامی الفاظ عربیہ دہ قیاسی اولوب انحق حروف صحیحہ دن نثرلرده
وقوعی بولمیه رق ضرورت شعرلرده السنہ ثلاثہ الفاظندہ بویله نقل حرکه
حاضرذر (مسلمان - مسلمان ، کُستان کُستان) کی نتکم بحررملدن (برکشینک
اولسه ذاتندہ شرارت اثری * اصطلاحات علوم ایله مسلمان اولاماز) بیتندہ
مسلمان لفظی و کذا ینہ بحررملدن (غنجه سیدین کستان شوکتک) مصراعندہ
کستان لفظی ضرورت نقل حرکه ایله اوقونمشلردر ،

دیگری نقل حروفدرکه برکهنک (فا ، عین ، لام) موضعلرندن بری
دیگرینک موضعنه و دیگری آنک موضعنه کلمکدر ، آکا (قلب المكان ونقل -
المقام) دخی دینوزر نتکم (یأس ، قووس ، الجابی ، الشابی ، الهائر) لفظلرندہ
نقل حروف و قلب مکان ایله (ايس ، قسی ، الجائی ، الشائی . الهاری)
دینلمشدیرکه بونقل حروف نثرلرده لنه نصل مستعمل ایسه شعرلرده دخی اول
وجه اوزره بالاستعمال ضرورتندہ خلاف نثر استعمالی جائز دکلدر (تابیہ)
(قسی) لفظنک اصلی (قسو) اولوب بالاعلال والادغام (قسی) اولمشدر

(نتمه مهمه)

الفاظ عربیہ دہ برقاچ درلو اوقونان لفظلردن (انت) مثالو کندندہ
همزین متحرکتین اجتماع ایدن لفظلرده همزه تابیہ دہ بولان قرات متعده دن
هانکیسی شعرك وزننه موافق کلورسه اول وجه اوزره اوقور نتکم بحر
بسیطدن (آانت ظییه ام ام سلم) مصراعندہ کی همزین متحرکتین مطابقت وزن

ایچون بینهاده برالف فاصله ایله اوقونمشدر ، وکذا (آلان) لفظی متلو
 اوانده حرف تعریف همزه سیله استفهام همزه سی اجتماع ایدن لفظلر قرآن
 کریمده جمیع قرآ عننده ایکی درلوکه بری همزه ثانیه یی الف مدیه تبدیل ،
 دیکری تسهیل وتلین حالده اوقومق امور لازمه دن ایسه ده بویه لفظلردخی
 اشعار عربیه ده بولنورسه اول ایکی وجهدن هانکی یی وزنه موافق کلورسه
 اول وجه اوزره اوقونور نتکم بحر وافرذن (وَمَا دَرَىٰ إِذَا يَمَتْ وَجْهًا *
 أُرِيدَ الْخَيْرَ أَيُّهَا يَبْنِي ، الْخَيْرُ الَّذِي أَنَا بَشْتِهِ * اَللّٰهُ الَّذِي هُوَ يَتَّقِي) قطعه سنده کی
 همزتین ایله اولان (الخير) لفظنک همزه ثانیه سی تلین ایله اوقونمشدر که
 تلین نیم حرکه اولغله بوصورنده (مفاعیلن) وزنه مطابق اولمشدر ، ایسته
 برشعده بویه قرائت متعددده دن بوجه بولنورده اول قرائت متواتره ومشهوره دن
 اولورسه اول شعر قیاسی اولوب ضروری اولمز مکرکه قرائت شاذه دن اولورسه
 شعر دخی ضروری اولور .

ایسته بوراده یکریمی درت ضرورات شعریه نک بیانی ختام بولمشدر ، کرچه
 بوضرورات مقدارینی تزیید وتقیص ایدنلر وارا یسه ده زیاده لری بوراده مندرج
 اولوب نقصانلری دخی اکمال ایدلشدر (نوع ثالث) که توسعات لفظیه وضرورات
 شعریه نک انواع ثلاثه سندن اوچنچی نوعی نثر وشعرلرده استعمالی قییح اولان
 الفاظدر ، ایسته بونلر نوع اول ونوع ثانیده بالیان شعرلرده ضروری وغیر
 ضروری استعمالی جائز اولان الفاظدن باشقه الفاظدر که بونلرک نثر وشعرلرده
 استعمالی جائز دکلددر واکر استعمال اولنورسه عیوب شعردن معدود اولور ،
 نتکم برشاعر مشغول بر بحر مجهولدن (ازما اگر بحق توقصیرکی قتاد .
 معذور دارمارا ای صاحب البریف) بیت فارسیده (برید) دیه جک یرده بالخطا
 (بریف) دیوب صکره (این فاجای دال نهادم زمغلسی * پیوند کرده امرسن
 موی را بلیف) بیتله خطاسنی اعتراف واعتذار ایتمشدر ، ایسته بوشعرده

عرب عاربه ضرورات شعریه ده جواز کو ستردکاری الفاظدن باشقه عیوب شعریه بولمغله اشعار مولده و مستعربدن معدود و قائل شاعر ماهر دکل بلکه شاعر ساحر و قاصدر که بولره قالدیرم شاعر لری دینور ، اشته بولردن برینک حکایه سی ده شوراده ذکر اولمشد

سلفده (دعبل) نام شاعرک بردوستی اولوب اول شاعر ز عنجه بی نظیر ایدی برکون اشبو (ان ذال حب شدید * لیس ینجیه الفرار ، و بنحمن کان لایعشق من ذل المخازی) بیتنی بالانشا دعبله عرض ایلدکه دعبل ای عزیز بیت مدکور مصراع اولنده قافیه را و تانیسند ز اولمغله مقفی و مقبول دکلدر دیدکه شاعر ساحر اقدی مصراع ثانی آخرینه نقطه قویمه که یکقافیه اولادیر ، دعبل (بارک الله) بو محذورك دفعنه چاره بولدک لکن مصراع اولک آخری مرفوع و تانیسک مجرور اولمغله بوده عیوب قافیه دندر دیدکه شاعر ساحر دعبله خطاباً سن نه عجب احق آدم ایمشین بن سکا نقطه قویمه دیرکن سن ایسه اعجم و اعراب ایده یم دیرسک دیو بالمغالطه دعبلی تحمیق ایدر ، فی الواقع دعبل حتلی اولوب بو بیت بحر ملدن مثنی الاجزا ایسه عربیده مثنی یوقدر واکر مربع رباعی ایسه حرف قافیه ایله حرکت اعرابییه نک علم القافیه ده کله جک قواعد مبنی مطابقتی لازمدر (تم قرض الشعر هنا بحمد الله و بلیه علم القافیه)

بیت فارسی از بحر رمل

این نوشتم تا بماند یادگار * من نمانم خط بماند پایدار

ابتدأنا باسمك السامي اغنايا نصير * رب يسر لاتعسر رب تم بالخير

(ملحقات عروضدن) (علم القافية)

(علم قافیه) شعرك احوال او اخرنندن بحث ايدن بر علمدر .

(قافیه) ابیات و اشعارك آخرلرنده تکرار ایدر حرف روی ایله سائر حروفك حرکات و سکناتندن حاصل اولان هیئت مجموعه و مخصوصه سنه دینور ، ایسته بو حرف روی بیتلرك آخرلرنده اجزای بیتك مدار و مناسی اولمغله اصل اولوب هیچ بریت حرف رویسز پایدار اوله مدیغندن ابیات عدیده دن مرکب اولان نظم و قصیده لرده بو حروف روی بلا تفریعاً تکرر ایدر ك اول قصیده لر بو حرفه نسبتله نامدار اولملر درنتکم حرف رویلری (تا ، لام ، میم ، نون) اولان قصیده لر (قصیده تائیه - لامیه - میمیه - نونیه) دینامشدر ، بنابرین حرف روی نفس کلمه بر حرف اصلی و یا اصلی منزلده بر حرف مغوی و دائی اولوب بر سبب صوری غرضیله کلمه لاحق اولان حروف عارضه دن هیچ بری حرف روی اولامز نته کم السنه ثلاثه دن حرف روی اولاجق حروف اصلیه (منزل ، محفل ، سنبل ، بلبل ، کل ، مل ، ال ، بل ، آل ، بال ، دبل ، بیل ، یول ، بول ، بست ، مست ، جهان ، زمان ، یغزو ، یدعو ، یرمی ، یروی ، غزا ، رمی ، رضی ، یخشی ، وله ، سقه ، ، وجه ، شبه ، مکاره) کله لرینك آخرلرنده کی (لام ، تا ، نون ، واو ، یا ، الف ، ها) حرفلری کیدر ، السنه ثلاثه دن حرف اصلی منزلده حرف روی اولایله جك حروف مغویه و دائمه دخی (ضربت ، ضربتا ، اخت ، بنت ، جبروت ، رحوت ، اللهم ، فم ، غفریت ، کبریت ، سلمان ، عمران ، عثمان ، رمضان ، دستور ، رنجور ، رنجیر ، آرایش ، آسایش ، رفتار ، کفتار ، جنبش ، روش ، کلیش

کیدش ، قیریق ، چیقیق ، چوروك ، سونوك ، ، دلیك ، سیاك) كلهلرینك
 آخرلرنده کی (تا ، میم ، نون ، را ، شین ، قاف ، کاف ،) حرفلری کیدر ،
 السنه ثلاثه دن حرف روی اولامیه حق حروف صوریه و رسمیه عارضه دخی
 یدی نوع حرفلردر

برنجی (رجلاً ، رجل ، اضرین) کبی كلهلرك تنوین و تا کید
 نونلریدر ، ایکنجی (رجلاً ، رجلاً ، رجلاً ، اضر) کبی و قنآنوین مذکوریندن
 مبدل اولان حروف مددر . .

اوجچی ، الرجال ، الرجلو ، الرجلی ، لها ، لهو ، ، بهی ، اناکا) کبی
 حرف اخیرك حرکه سندن تولدایدن حروف اشباعیه و اطلاقیه در . .
 دردنجی فارسی و ترکیدن (بهانه ، دیوانه ، که ، چه ، نه ، سه ، دو ، تو ،
 پاشا ، یاشا ، او ، الی ، بلی ، آرزیه ، آقچه) کبی كلهلرك آخرلرنده
 حروف املا و رسمیه دن عبارت اولوب ماقبلنك حرکه سنی بیان ایدن (واو ،
 یا ، الف ، ها) حرفلریدر . .

بشنجی عربیدن (اغزّه ، ارّمه ، فیمه ، کیمه ، ، نمّه ، عمّه) کبی و قنآن
 حرکه یی بیان ایدن هاسکت و وقفلردر آلتنجی (اضر ، اضر ، اضر ، اضر ،
 غلامی) کبی ماقبللری کندی جنسندن حرکه ایلهمتحرك اولان (واو ، یا ، الف ،
 ضمیرلریدر . .

یدنجی (غلامه ، غلامها ، حمزه ، طلحه) کبی ماقبلی متحرك اولان هاء
 ضمیر و تاء تأنیلردر که بونلر حرف روی اولامیوب بلکه بونلر حرف وصل
 اولوب ماقبللری حرف رویدر . .

لکن (اخشوا ، اخشی) کبی ماقبلی مفتوح اولان واو و یا ضمیرلرله
 (عصای) کبی و قنآن کندی و ماقبلی ساکن اولان یاخود (غلامیه) کبی و قنآن

مفتوح اولوب مابعدنده هاء وقف بولان ياء متكلملر وكذا (فتاة ، رواة ، فيه ، فيها ، دعها) كي ماقبلى ساكن اولان تاء تانيث وهاء ضميرلر حرف روى اولاييلورلر . نتمك بحروافردن (اذارضيت على بنوقشير * لعمرالله اعجبنى رضاها) بيتيله بحر هزجدن — (عرفت الشر لالشر لكن لتوقه * فمن لا يفرق الخير * من الشر يقع فيه) قطعه سنده هاء تانيث وهاء ضميرك ماقبللى ساكن اولغله حرف روى اولمشدر ، وكذا (قرنى ، بصرى) مثللو صفت نسيه لرك ياسى وقتاً تخفيف اولنورسه حرف روى اولاييلور (والا فلا) . .

اشبو شروط مذكوره ايله بعض ضمير واداتك حرف روى اولاييلمى بر قاج بيتدن مركب نظمك آخزلرنده اول ضمير وادادن باشقه مكرر برحرف اصلى بولمديغنده آنلر بالضروره حرف روى اولورديمكدر نتمك قطعه سابقه نك آخرنده كي (قيه . فيه) لفظلرنده (يا) ايله (ها) دن بشفه برحرف مكرر اصلى بولمديغندن بالضروره (ها) حرف روى اولمشدر ، وكذا بر نظمك آخزلرنده (مكى ، بصرى . كوقى ، هدى) كي لفظلر بولنورسه بولنورده ياء نسيدين باشقه مكرر برحرف اصلى بولمديغندن بالضروره ياء نسي حرف روى اولور . يوقسه بر نظمك آخرنده (مصرى ، بصرى ، بحرى ، نهري) كي لفظلر بولنورسه بولنورده نفس كله دن راء اصليه مكرره واراكن ياء نسيه حرف روى اولاماز ، وكذا شعراى عجمك سرفرازى خواجه حافظ شيرازى قدس سره ديوان غيب لسانى بدايه سنده (الاياها الساقى ادر كاساً وناولها) مطلعندن (متى مانلق من تهوى دع الدنيا واهملها) مقطعه قدر يدى بيتدن مركب نظمك آخزلرنده نفس كله دن لام اصليه مكرره واراكن اول نظمده كي هاء ضمير وهاء جمعلر حرف روى اولامازلر . .

ایشته بومقامده اولاً قافیه‌نک قافله سالاری اولان حرف‌روینک یالکزر
کندینک ماهیتی وهانکی حرفلردن اولوب اوله‌میه‌جنی سولینوب بعدما جمله
قافیه قافله‌سنگ اقسام عدیده‌سیله حروفی و حروفک حرکات و سکنائی و هر
برلرینک محل و وصف‌لریله حسن و قبح حاللری تفصیلاً بیان اولنه‌جقدر

(تقسیمات قافیه)

(قافیه) حرف‌روینک حرکه و سکوئی اعتباریله ایکی قسمدر: بری (قافیه
ساکنه) درکه حرف‌رویی حرکه‌سز اولان قافیه‌در، دیگرى (قافیه‌متحرکه)
درکه حرف‌رویی حرکه‌لی اولان قافیه‌در . .

(قافیه ساکنه) ده حرف‌روینک مابعدینه توجہی اولیوب آنجق ماقبلنه
توجہی اولدیغندن قافیه ساکنه ماقبل جهتیله درت‌نوعدرکه مجرد، مردفه،
مقیده، مؤسسه‌در، (قافیه ساکنه مجرد) یالکزر حرف‌روی اوزره بنا
قلوب حرف‌روینک ماقبلنه تبعه و عونه‌سندن هیچ برحرف بولنموب آنجق
ماقبلنه‌کی حرفک حرکه‌سیله حرف‌رویی ساکن اولان قافیه‌درکه اول حرکه‌یه
(توجیه) دینور، ایشته ابیات عدیده‌دن مرکب نظرلرده حرف‌روی عیناً
تکرر ایندیکی مثلاً ماقبلنک توجیه حرکه‌سی‌ده مطلع بیتده حرکات ثلاثه‌دن
فصل حرکه‌ایله متحرک ایسه مقطع بیت‌قدر بابتدیل اول حرکه اوزره اولماسی لازمدر
هربی مستاد رکدن (قف علی دارهم و ابکین . بین اطالها و الدمن) کبی که
بوراده قافیه نون روی ایله ماقبلنک فتحه‌سیدر، فارسی بحرملدن (کر عمل
خالص نباشد همچوزر . قلب راناقد نیارد در نظر) کبی، ترکی بحر ملدن
(حسرت صهای لعل‌که کوزم قانلر دوکر . سوز فکر شمع دیدار که سینم پر
شرر) کبی که بویتلرده قافیه راء روی ایله ماقبلاارینک فتحه‌لریدر، دیگر
ترکی بحر هزجدن (اغیار سز اول یار اولامز خار ایله در کل . کل یاغنی ایلر -

سوربنور چانلاسه ببل (کبی ، وکذا دیکر ترکی بحر رملدن) طوودی کاشنده
ینه ببل خوش خوان منزل

باشلاسون دوره قدح اولدی مزین محفل (کبی که بویتلرده دخی قافیه لام
روی ایله ماقبالرینک ضمه و کسره سیدر .

(قافیه ساکنه مردفه) ایکی نوعدر: بری مردف مفرد، دیکری مردف مرکبدر.
(مردف مفرد) حرف رویدن اول ردف اصلی حرفلری دنیلان حرف
مد و حرف لیندن بری بولنان قافیه در (غفور ، صبور ، حبيب ، نصیب .
کتاب ، رباب ، روم ، نوم ، لیل ، میل) کبی که بو حرف ردفلرک ما.
قبلرینک حرکه سنه (حذو) دینور ، ایشته بو حرف ردفلر دخی ایات متعدده
ده تبدل ایتیوب سراپا بر حرف ایله اولاجنی کبی ماقبلنک حذو حرکه سی دخی
بلا تبدل سراپا بر حرکه اوزره اولور . *

(ردف الفی)

عربی بحر متدار کدن (شانه اته منجز * وعدم جانب من لجاج) کبی
فارسی بحر رملدن (مردمی رانشود غمزه شوخش همراز * کی نکهدار بود راز
کساز اغماز) کبی ، ترکی بحر رملدن (وار ایکن سنده بو آینه کبی سینه صاف ،
سینه صاف اولماه قائل میسک ایله انصاف) کبی وکذا دیکر ترکی بحر مضارع دن (صال
کشیء اموریکی بحر قدرده آق * آج بادبان همتی یان کل ده سیر باق) کبی که بو
یتلرده قافیه آخر لرنده کی حرف رویدر والف ردفلر ایله ماقبالرینک
فتحه لیدر .

(ردف واوی)

عربی بحر هزجدن (وجود قد بدافی کل موجود * نقوش قد بدت من عین
مشهود) کبی ، فارسی لعصمت بخاری قدس سره الباری بحر رملدن (سرخوش

از کوی خرابات کز رکرم دوش * بظلمکاری ترساجیه باده فروش (کبی ،
 ترکی بحر و ملدن) نوبهار ایروب یینه ایریشدی هنگام جنون - داغ سیعنه م کبی
 صحرالاولوبدر لاله کون (کبی که یو بیتلرده قافیه آخر لرنده کی حروف ر ، یلرو و او
 و دفلر ایله ماقبلارینک ضمه لریدر (ردف یائی) عربی بحر و ملدن (ربنا للکر رحمان رحیم
 . آله لامر علام حکیم) کبی فارسی بحر و ملدن (ای چراغ آسمان و رحمت حق
 بر زمین ناله من گوش داری درد و حال من بین) کبی ، ترکی بحر و ملدن (زلفکی
 کورسم عذارک اوزره ای حور جیل صانورم زنجیر شکن باغلامشدر و سلسیل)
 کبی که یو بیتلرده قافیه آخر لرنده کی حرف ر و یلرو یاء و دفلر ایله ماقبلارینک کسره
 حرکه لریدر .

(مردف مرکب)

(مردف مرکب) حرف رویدن اول ایکی حرف ردف بولنان قافیه در که
 بری مذکور دوف اصلی حرفلرتدن اوله رق مقدم کلور و دیکری ردف زائد
 دنیلان (خا ، را ، سین ، شین ، فا ، نون ، حرفلرتدن اوله رق مؤخر کلور
 (باخت ، کارد ، راست ، کاشت ، یافت ، ماند ، سوخت . مورد ، دوست
 گوشت . کوفت ، آخوند ، ریخت ، شیربا ، نیست ، نیشتم . شیفتم ،
 اینک) کبی که بونلرک آخر لرنده کی (تا ، دال ، با ، کاف) حرفلرینه حرف
 روی و حرف رویدن نول کلن (خا ، را ، سین . شین ، فا ، نون) حر
 فلرینه ردف زائد و ردف زائددن اول کان حرف مده ردف اصلی و ردف اصلینک
 ماقبلانک حرکه سینه حدودینه رک بونلرده قافیه اوچ حرف ایله بر حرکه دنه
 عبارتدر نتم فارسی بحر مقاربیدن (چوشمع از پی علم باید کداخت * که بی علم
 نتوان خدا را شناخت) کبی که آخونده کی (تا) روی و تانک ماقبلنده کی (خ)

ردف زُند و خانك ماقبلنده کی (الف) ردف اصلی والفك ماقبلنده کی حرکه حذو اولمغله بوقافیه ده اوچ حرف و برحرکه واردر .

ایشته ایات متعدده ده ردف اصلی حرفلر ایله ماقبلنك حرکه سی تبدیل ایتد یکی کی ردف زائد حرفلری ده تبدیل ایتمز . بیت مذکور ردف اصلیدن الف ایله ردف زائد دن خایه مثالدر سائر لر بِنك امثله سی بوقایاس اولنه ، مذکور آلی ردف زائد حرفلری ردف اصلی اولان حروف مده مجاور اولماز سه آنلره (حروف قید) دینور .

(قافیه ساکنه مقیده) حرف رویدن اول حرف قید دنیان (با ، خا ، وا ، زا ، سین ، شین ، غین ، فا ، نون ، ها) حرفلرندن بری یولنان قافیه در ، فقط بواون حروفدن برینك ماقبلنده حروف مددن بری یولناملی واکر بولنور سه آنلره مردف مرکب دینلدیکی قریباً سبقت ایتشد .

بوحروف قیدك ماقبلنك حرکه سنه دخی حذو دینوب ایات متعدده ده یولنردخی تبدیل ایتمز (صبر و کبر ، تخت و بخت ، فرد و مرد ، دزد و مزد ، بست و مست ، دشت و پشت ، لغز و مغز ، هفت و رفت ، بند و مند ، شهر و مهر) کی که یولنرك آخرلرنده کی حرفلر روی ، وسطلرنده کی حرفلر قید و ماقبلنده کی حرکه حذو در سنکم فارسی بحر متقارب دن (تکبر زدانابودن ایتسند * غریب آید این معنی ازهوشمند) کی که آخرده کی داللر روی و ماقبلنده کی نونلر قید و نونك ماقبلنده کی حرکه حذو اولمغله بوقافیه ده ایکی حرف و برحرکه واردر ، و کذا ترکی بحر رملدن (عام و حدیده ای ساقی بزی بزم الست * ایتدی اقرار بلی میخانه سنده شویله مست) کی که آخرده کی تالر روی و سینلر قید و ماقبلنده کی حرکه حذو اولمغله یوقافیه ده دخی ایکی حرف و برحرکه واردر ، سائر حروف قید بولنره قیاس اولنه . .

(قافیه ساکنه مؤسسه) حرف رویدن اول برحرف متحرک بولنوب اول حرفك ماقبلنده برالف تأسیس ایله مؤسس اولان قافیه در که اول حرف متوسطه

عرییده (دخیل) وفارسیده (حائل) دینور ، ایشته بوالف تأسیس قافیه جرفلرینک بدایه سی اولوب بوندن اقدم کلن حرفلرک قافیه ده مدخلی اولمیدیقی بیان ایدر ، لکن بوالف تأسیس الفاظ عرییه ده ملتزم اولوب الفاظ فارسیه وترکیه ده مستحسندر ، بوالف تأسیسک ماقبلنده کی فتحیه (رس) دینوب حرف دخیلک حرکه سنه (اشباع) دینور وبوحرکه اشباع اکثریا کسره اولوب بعضاً فتحه وضمه دخی اولور ، نتمک عرییدن (عاقل وغافل . تعادل وتغافل ، ختم وعالم) وفارسیدن (تابش ودانش ، آهن ودامن ، طارم وقائم) وترکیدن (جایر ویایر ، بادم وماتم ، طاوق وقاوق) کبی که بولنظیر ابیات آخرلرنده قافیه اولدقلرنده بونلرک حرف اخیرلرینه روی وروینک ماقبلنده کی حرف متحرکه دخیل ودخیلک ماقبلنده کی الفه حرف تأسیس وحرف دخیلک حرکه سنه اشباع والف تأسیسک ماقبلنده کی فتحیه رس دینور ، لکن حرف روی ایله الف تأسیس وحرف متحرک جمله سی برکله ده اوللی (ضارب) کبی یاخود الف تأسیس بولنان کله ده جرف روی ضمیر متصل اولمالی (دارک) کبی ، زیرا الف تأسیس برکله ده وحرف روی منفصلاً دیکر کله ده بولنورسه (سلابه) کبی الفک حرف تأسیس اولدینی بیله مز . .

ایشته صورت مذکوره ده بولنان الف تأسیسک ابیات عدیده عرییه ده عیناً تکرری لازم اولوب حرف دخیلک جمله ابیاده عیناً بولنمی لازم اولمایوب بلکه بریتده (طالب) دیکر بیتده (ضارب) کبی (لام ورا) اولاییلور ، آنجق حرف دخیلک حرکه سی برنجی بیتده فصل حرکه اولورسه آخرینه دک اولیه اولوب برنده (کامل) کبی مکسور ، دیکرنده (تفاضل) کبی مضموم اولمالی ، ایشته بوجهتله قافیه مؤسسه ده حرف روینک ماقبلنده برالف تأسیس ایله بینهماده برده حرف متحرک بولنمائی لازمدر ، چونکه (سال ، مال) کبی بینهماده برحرف متحرک بولنمازسه یاخود (دارهم ، جارهم ، دارکم ، جارکم) کبی

بینهماده ایکی حرف متوسط بولنورسه الفلر حرف تأسیس وقافیه مؤسسہ اولامز ، قافیہ مؤسسہ عربی بحر وافر دن (علیک بنصلتین تعش سعیداً * ولانک ما حیت لمن کاره ، مواظبة الصلاة بلا توان * واسباغ الوضوء علی المکاره) قطعہ سی کی کہ بورادہ کی ہالر روی والفلر تأسیس و بینهمادہ کی رالر حرف دخیل اولوب حرف دخیات کسرہ سی اشباع وائٹک ماقبلندہ کی فتحہ رس اولمغلہ بوقافیہ دہ اوج حرف ایلہ ایکی حرکہ وارد ر . .

اشبو قافیہ ساکنہ ماقبل جہتیلہ مجردہ ، مردفہ ، مقیدہ . مؤسسہ اولوب بودرتدن قافیہ مجردہ ایلہ مردف مفرد اولان ردف اصلیدہ عرب وعجم شعرا سنک بالاتفاق اعتبار لری اولہ رق حروف زائد ایلہ مردف مرکب اولان و حروف قید ایلہ مقید اولان قافیہ لردہ شیوہ حسیلہ عرب شعرا سنک اعتبار لری اولمدینی مثالو الف تأسیس ایلہ مؤسس اولان قافیہ دہ دخی عجم شعرا سنک التزام لری اولمدینی آیات مذکورہ دن مستباند ر ، شعرا ی عثمانیہ ایسہ بیچارہ لر ہر ایکی طرفک اصولی قبول ابتدکاری کی بلکہ ردف زائد وقید حرف لریخی دہا زیادہ آرتیر - مشلردر نہ کم ایلرودہ مثال لری کلہ جکدر . ایشته بورادہ قافیہ ساکنہ ختام بولمشدر

(قافیہ متحرکہ)

(قافہ متحرکہ) دہ حرف روینک یالکز مابعدینہ یاخود ایکی طرفدہ توجہ والتشائی اولور ، ایمدی قافیہ متحرکہ یالکز مابعدی جہتیلہ درت نوعدر کہ آنلر وصایہ ، خروجیہ - مزیدہ ، نابردر ، فقط مزیدہ ایلہ نابره اشعار عجمہ مخصوص اولوب عربیدہ یوقدر . .

(قافیہ متحرکہ وصلیہ) حرف روی متحرکن صر کرہ بر حرف وصل بولنان قافیہ در

(حرف وصل) عربیدہ اوج حرف مدایلہ برہاء ساکنہ ویا متحرکہ

دن عبارت ایسه ده اشعار عجمده اول درت حرف ایله برابر اون بر حرف در که
 آنلر (الف ، تا ، دال ، سین ، شین ، کاف ، میم ، نون ، واو ، ها ، یا)
 حرفلیدر نتکم (منزلاً و محفلاً ، منزل و محفل ، منزل و محفل منزلة و محفلة)
 لنظری آخر اییاده بوانوب بونلر وقتاً (منزلاً و محفلاً ، منزلاً و محفل ، و محفلو ،
 منزلی و محفلی ، منزله و محفله) او قوند قدده بونلرک آخر لرنده کی جر که لی لام
 روی و اول لامک حر که سنی بیانا حروف املا دنیلان (واو ، یا ، الف ، هاء ساکنه
 دخی حروف وصل اولغله بوصورنده حرف روینک حر که سنه (مجری) وما
 قبلک حر که سته کالاول توجیه دینه رله بوقایه ده ایکی حرف ایله ایکی حر که واردر
 ایسته اییات متعدده ده بو حرف و حر که دخی تبدل ایتمز .

(واو وصل) عربی بحر بیسطن (بهم اتعلل لاهل و لا وطن) کبی که بو
 مصرعک آخرنده کی نون متحر که روی و حرف روینک وقتاً تنویندن تبدل
 اولان واو حرف وصل ، حر که روی مجری و حر که ماقبل توجیه اولغله بوقا
 فیهمه ایکی حرف ایکی حر که واردر .

(یاء وصل) عربی بحر طویلدن (الایاص با محمد متی جئت من نجد * فقد
 زادنی مسراک و جدا علی وجد) کبی که یو بیتک آخرنده کی دال روی و دالک
 وقتاً تنویندن تبدل اولان یا حرف وصل . حر که روی مجری و حر که ماقبل
 توجیه اولغله قایه ده ینه ایکی حرف و ایکی حر که واردر .

(الف وصل) عربی بحر بیسطن (الموت اعذر لی و الصبر ارحم لی * و البر اوسع
 و الدنيا لمن غلبا) کبی که یو بیتک آخرنده کی (با) روی و بانک وقتاً فتحه سندن
 حاصل اولان الف حرف وصلدر .

(هاء ساکنه وصلیه) عربی بحر طویلدن (فانزلت ابکی عنده و اخطبه)
 کبی که بو مصرعک آخرنده کی (با) روی و هاء ساکنه حرف وصلدر .

(یاء وصل) فارسی بحر جزدن (نودا من چرا بری * چون غم من نمی خوری)

کبی که بویٹک آخرنده کی (را) روی و یا حطاب حرف وصلدر .
 (یا وصل) ترکی بحر ملدن (چیقسه افلاکه نوله آتش آهم شرری * چرخدر
 انجم سیاره نك ای ماه یری) کبی که بویٹک آخرنده کی (را) روی و (یا)
 وصلدر .

(میم وصل) ترکی بحر ملدن (هر حباب اشکمه برعکس صالمش بیگرم * شاه
 ملک محتتم طوتش جبهانی لشکرم) کبی که بویٹک آخرنده کی (را) روی و میم
 وصل و حرکت لر مجری و توجیه اولمغله بوقافیهده ایکی حرف وایکی حرکت وارد
 ایشته فارسی و ترکی نک سائر حروف وصلیه لری بونلر قیاس اولنه جنی کبی کله جک
 مثاللردن دخی اکلاشیلور . (قافیه متحرکه خروجه) حرف روی متحرک
 آخرنده حرف وصلدن صوکره حرف خروج بولنان قافیهدر (حرف خروج)
 عربیده حرف وصلدن معدود اولان هاء متحرکه نك شعبه سندن حاصل اولان
 اوج حرف مددن عبارت ایسهده اشعار عجمده ذکر ی سبقت ایدن اون بر حرف
 وصلدن صوکره کلن هر بر حرف حرف خروجدن معدوددر ، نته کم الفاظ عربیده
 (منزله او محفلها ، منزله او محفلها ، منزله او محفلها) لفظلری ایسات عربیه
 آخرنده بولتوب هالری بویه متحرکا او قوندقده بونلرک آخرنده کی لاملر
 روی ولامدن صکره کلن هاء متحرکه لر حرف وصل و هادن صکره کلن (وای)
 حرف مدلری حرف خروج اولمغله بوصورتله حرف وصلک حرکت سنه (نفاذ)
 و حرف روی ایله ماقبلنک حرکت سنه کالاول مجری و توجیه دینه نك قافیهده اوج
 حرف ایله اوج حرکت بولنور و بو حرف خروج ایله حرکت نفاذ دخی ایاتده تبدل ایتمز .
 (حرف خروج) ترکیدن (کوکلی) کبی که بولفظ بریت ترکی آخرنده
 بولندقده آخرنده کی لام روی و میم وصل و (یا) خروج ، حرکت روی
 مجری ، حرکت ماقبل توجیه ، حرکت مابعد نفاذ اولمغله قافیهده اوج حرف و اوج
 حرکت وارددر .

(حرف خروج) عربی بحر متقاربدن (وعقلک جهل اذاما وقت * بمن

لیس يؤمن عنده) کجی که بویتمده کی (را) روی ، هاوصل وهانك ضمه سندن متولداولان واو حرف خروج ، حرکه روی مجری وهانك ضمه سی نفاذ ولغله اوج حرف وایکی حرکه واردر .

(حرف خروج) فارسی بحر دجزدن (بی یادم خسته اکر باد خورید * در مذهب عاشق زکاف برتید) کجی که بوراده کی (را) روی ویا جمع وصل و دال خروجدر .

(دیگر حرف خروج) فارسی بحر رملدن (صنماتابکف عشوه عشق تودریم * زبدونیک جهان همچو جهان بی خبریم) کجی که بوراده کی (را) روی ویا جمع وصل ویم خروج . حرکه روی مجری وحرکه ماقبل توجیه اولغله بوقافیه لرده اوج - حرف وایکی حرکه واردر .

ایشته حرف ره ینک مابعدی جهتله قافیه عربیه حرف خروج ایله ختام بولغله بعدما اشعار عجمک حرف مزید و حرف نابریلی قافیه لری سویلنه جکدر .

(قافیه متحرکه مزیده) اشعار فارسیه و ترکیه ده حرکه کی حرف روی آخرنده حرف وصل و حرف خروج دن صوکر (حرف مزید) نامیله بر حرف دها بولنان قافیه در ، (حرف مزید) ترکیدن (کوکلدر) کجی که بولفظ بر بیت ترکی آخرنده بولند قدیم بوراده کی لام روی ، میم وصل ، دال خروج ، (را) حرف مزید در ، حرف روی ایله ماقبلک حرکه لری کالاول مجری و توجیه اولوب حرف روید نصکره کان حرکه لک جمله سی نفاذ اولغله بوقافیه درت حرف و اوج حرکه واردر . .

(قافیه متحرکه نابره) اشعار فارسیه و ترکیه ده حرکه کی حرف روی آخرنده حرف وصل ایله حرف خروج و مزید نصکره (حرف نابریلی) نامیله بر حرف دها کتوریلان قافیه در ، (حرف نابریلی) ترکیدن (هنر مزید) کجی که بولفظ بر بیت ترکی آخرنده بولند قدیم بونک آخرنده کی (را) روی ، میم وصل ، (زا) خروج ، دال مزید ، راه اخیره نابریلی اولوب حرکه روی مجری ، حرکه

ماقبل توجیہ وحرکہ مابعدك جملہ سیدہ نفاذاولمغلہ بوقایہدہ بشحرفایلہ اوج حرکہ واردر . .

ایشتہ قافیہ ساکنہ نك یالکز ماقبلی وقافیہ متحرکہ نك یالکز مابعدی جہتیہ اولان انواعی سویلنوب قافیہ متحرکہ نك ایکی طرفہدہ الثنائی اولمغلہ بعدماقافیہ متحرکہ نك ایکی طرفك حرفلریلہ اجتامعدن حاصل اولان انواعی سویلنہ جکدر . .

(قافیہ متحرکہ نك طرفین اعتباریلہ مثالری)

حرف وصلایلہ ردف اصلی عربی بحر وافرذن (نَعْلَمُ يَاقِي قَالِهْلُ عَارُ * ولايرضى به الأحمار) کچی کہ بورادہ کی (را) روی وروینك ماقبلندہ کی (الف) ردف اصلی ومابعدندہ کی تنویندن وقفاً حاصل اولان واو حرف وصلدر . .
دیگر حرف وصلایلہ ردف اصلی عربی بحر وافرذن (هي الدنيا اقل من القليل * وعاشتها اذل من الذليل) کچی کہ بورادہ کی لام روی وماقبلندہ کی (یا) ردف اصلی ومابعدندہ کی یاء منشعبہ حرف وصلدر . دیگر حرف وصلایلہ ردف اصلی عربی بحربسیطدن (بَلِّغْ سَلَامَةً اَنْ الصَّبْرَ مَغْلُوبٌ) کچی کہ بورادہ کی (با) روی وماقبلندہ کی (واو) ردف اصلی ومابعدندہ کی واو وقفہ حرف وصلدر . .
دیگری حرف وصلایلہ ردف اصلی عربی بحرکاملدن (خير الطيور على - القصور وشربها * ياؤى الحراب ويسكن النواوسا) کچی کہ بورادہ کی سین روی وماقبلندہ کی واو ردف اصلی ومابعدندہ کی الف وصل اولوب حرکہ روی مجری وحرکہ ماقبل الردف حذو اولمغلہ بودرت قافیہدہ اوج حرف وایکی حرکہ واردر . .

حرف خروج ایلہ ردف اصلی عربی بحرکاملدن (غنت الديار ماها فمقامها) کچی کہ بورادہ کی میم روی وماقبلندہ کی الف ردف اصلی ومابعدندہ کی ها حرف

وصل والفاء مدیه حرف خروج اولوب حرکه روی مجری وحرکه ماقبل الردف حذو وحرکه هانفاذ اولمغله درت حرف واو چ حرکه وارد . .

حرف وصل ایله حرف تأسیس عربی بحر طویلدن (تنیرحالی والیالی بحالها * وشبت وماشاب الزمان الغرائق) کبی که بوراده کی قاف روی ، نون دخیل ، الف تألیس ، واو منشعبه حرف وصلدر . دیگر حرف وصل ایله حرف تألیس عربی بحر طویلدن (صحالقلب عن سلمی واقصر باطله * وعری افراس الصبا ورواحله) کبی که بوراده لام روی ، هاء وصل ، (طاوحا) دخیل ، الف تألیس اولوب حرکه روی مجری ، کسره دخیل اشباع ، فتحه ماقبل الالف رس اولمغله بونلرده درت حرف واو چ حرکه وارد . .

حرف خروج ایله حرف تألیس عربی بحر منسرحدن (یوشک من عر عن منته * فی بعض غزاته یوافقها) کبی که بوراده کی قاف روی ، (فا) حرف دخیل ، الف تألیس ، ها وصل ، الف مدیه حرف خروجدر . دیگر حرف خروج ایله حرف تألیس عربی بحر سیطدن (یخی علی بکل من کلا کله) کبی که بوراده کی لام روی ، کاف مکسوره دخیل ، الف تألیس ، ها وصل ، یاء منشعبه حرف خروج اولوب حرکه روی مجری ، کسره دخیل اشباع ، فتحه ماقبل الالف رس وحرکه الهما نفاذ اولمغله بوقافیه لرده بش حرف ودرت حرکه وارد . .

ایشته ایات مذکوره قافیه متحرکه نک طریقین اعتباریله عربی مثالری اولوب فارسی مثالری ده شونلردر حرف وصل ایله ردف اصلی فارسی بحر هزجدن (ای سروسهی وی کل بویا * وی کبک دری وبلبل کویا) کبی که بوراده کی (یا) روی ، واو ردف اصلی . الف حرف وصلدر . .

دیگر حرف وصل ایله ردف اصلی فارسی بحر هزجدن (ای آب جمال کل ز آب

رویت . وی تاب مه ومهر زتاب مسویت (کبی که بوراده کی (یا) روی ، واو
 ردف اصلی ، تا حرف وصلدر . دیگر حرف وصل ایله ردف اصلی فارسی بحر
 هزجیدن (من خاك چنان بادم كوزلف توجنباند . درآشتم از آبی كاندام
 تراماند) کبی که بوراده کی نون روی ، الف ردف اصلی ، دال وصلدر .

دیگر حرف وصل ایله ردف اصلی فارسی بحر هزجیدن (چون نیست
 مرار وصل او آسایش . نامی چه کنم بهمش آرایش) کبی که بوراده کی
 (یا) روی . الف ردف اصلی شین وصلدر . دیگر حرف وصل ایله ردف
 اصلی فارسی بحر منسرحدن (سیب زخندانکی وسیمین دندانك . سیب كزی
 شرم تابدت ززخندانك) کبی که بوراده کی نون روی ، الف ردف اصلی ،
 كاف تصغیر حرف وصلدر .

دیگر حرف وصل ایله ردف اصلی فارسی بحر هزج ویا سریعدن (ای از
 غم تو بسته زبانم . از آرزویت بسوخته جانم) کبی که بوراده کی نون روی ،
 الف ردف اصلی ، میم حرف وصلدر .

دیگر حرف وصل ایله ردف اصلی فارسی بحر مجتشدن (من از زبان
 سعادت رسائی دارم . بیامدم که بشاه زمانه بسیارم) کبی که بوراده کی (را)
 روی ، الف ردف اصلی ، میم وصلدر . دیگر حرف وصل ایله ردف اصلی
 فارسی بحر منسرحدن (می نتوانم بی رخ خوبت بودن . نتوان بکل آفتاب
 رانندون) کبی که بوراده کی دال روی ، واو ردف اصلی ، نون وصل اولوب
 حرکه روی مجری وحرکه ماقبل الردف حذو اولمغله بو قافیه لرده اوج حرف
 وایکی حرکه وارد ایشته بونلر ردف اصلی مفردك مثالری اولوب ردف زائد
 مرکبك حرف وصل ایله اجتماعلرینك مثالری شونلردر . حرف وصل ایله
 ردف زائد فارسی بحر رملدن (ای هایون همت سر بر فاك افراخته) کبی که
 بوراده (تا) روی ، (ها) وصل ، (خا) ردف زائد ، (الف) ردف
 اصلدر .

دیکر حرف وصل ایله ردف زائد فارسی بحر رملدن (ای جمالت راحت هر سوخته) کچی که بوراده (تا) روی ، (ها) وصل ، (خا) ردف زائد ، (واو) ردف اصلیدر .

دیکر حرف وصل ایله ردف زائد فارسی بحر رملدن (دل درغم تو بمویی آویخته) کچی که بوراده (تا) روی ، (ها) وصل ، (خا) ردف زائد ، (یا) ردف اصلی اولوب حرکه روی مجری و حرکه ماقبل‌الردف حذو اولمغه بو اوچ قافیه درت حرف وایکی حرکه واردر .

حرف خروج ایله ردف اصلی فارسی بحر رملدن (درجهان کر هیچ یاری دارمی) کچی که بوراده (را) روی ، (الف) ردف اصلی ، (میم) وصل ، (یا) خروج اولوب حرکه روی مجری ، حرکه ماقبل حذو ، حرکه مابعد نفاذ اولمغه درت حرف و اوچ حرکه واردر .

دیکر حرف خروج ایله ردف اصلی فارسی بحر هزجدن (سیده دم که وقت تار بامست . نیندر اکه وقتی رسم کرامست) کچی که بوراده میم روی ، الف ردف اصلی ، سین وصل ، (تا) خروج اولوب حرکه روی مجری و حرکه ماقبل حذو اولمغه درت حرف وایکی حرکه واردر .

دیکر حرف خروج ایله ردف اصلی فارسی بحر مضارعندن (ای از بنفشه ساخته بر کل مثالها . بر آفتاب کرده زغبه هلالها) کچی که بوراده لام روی ، الف ردف اصلی ، های جمع وصل ، الف آخر خروج اولوب حرکه روی مجری ، حرکه ماقبل حذو ، حرکه مابعد نفاذ اولمغه درت حرف و اوچ حرکه واردر .

حرف خروج ایله ردف زائد فارسی بحر منسرحندن (دل داغ تو داردارنه بفر وختی) کچی که بوراده (تا) روی ، (خا) ردف زائد ، واو ردف اصلی ، میم وصل ، (یا) حرف خروجدر .

حرف خروج و مزید ایله ردف اصلی فارسی بحر مضارعدن (چون سرخ کل شکفته رخانستش بر سرخ کل زمشک نشانستش) کبی بوراده نون روی ، الف ردف اصلی ، سین وصل (تا) خروج ، شین مزید در .

دیگر مزید ایله ردف اصلی فارسی بحر هزجندن (جازابتودادستم * دل برتو نهادستم) کبی که بوراده دال روی ، الف ردف اصلی ، سین وصل ، (تا) خروج ، میم مزید اولوب حرکه روی مجری ، حرکه ماقبل حذو ، حرکه مابعد نفاذ اولغله بش حرف واوچ حرکه وارد در .

حرف خروج و مزید ایله ردف زائد فارسی بحر رملدن (رخ چوماه آرا ستستش * کیسه زان برخواستستش) کبی که بوراده کی تاء اول روی ، سین اول ردف زائد ، الف ردف اصلی ، سین ثانی وصل ، تاء ثانی خروج ، شین مزید اولوب حرکه روی مجری . حرکه ماقبل حذو ، حرکه مابعد نفاذ اولغله آلتی حرف واوچ حرکه وارد در ..

حرف مزید و نابرایله ردف اصلی فارسی بحر رجزندن (کز لطف اویار ستمی . جز لطف او کار ستمی) کبی که بوراده (را) روی ، الف ردف اصلی ، سین وصل ، (تا) خروج ، میم مزید ، (یا) نابرایله اولوب حرکه روی مجری ، حرکه ماقبل حذو ، حرکه مابعد جمیعاً نفاذ اولغله آلتی حرف ودرت حرکه وارد در .

دیگر حرف مزید و نابرایله ردف اصلی فارسی بحر هزجندن (تا خسته دل مرار بودستده از دیده جان دور بودستد) کبی که بوراده کی دال اول روی ، واوردف اصلی ، سین وصل ، (تا) خروج ، نون مزید ، دال آخر نابرایله اولوب حرکه روی مجری ، حرکه ماقبل حذو ، حرکه مابعد نفاذ اولغله آلتی حرف ، اوچ حرکه وارد در .

حرف مزید و نابرایله ردف زائد فارسی بحر سریعندن (کردل زغم یارنه برداختیست * با او همه وجوه در ساختیست) کبی که بوراده کی تاء اول روی

(خا) ردف زائد ، الف ردف اصلی ، نون وصل ، (یا) خروج . سین مزید ،
تاء آخر حرف نابر اولوب حرکه روی مجری ، حرکه ماقبل حذو ، حرکه
مابعد نفاذ اولغله بو قافیه یدی حرف ایله اوچ حرکه بولمشددر .

ایشته بویه بر قافیه مجتمعا یدی حروف قافیه بولنه بیلور و بوندن زیاده سی
ممکن دکلددر . .

حرف قید ایله حرف وصل فارسی بحر رملدن (چوبخنده بازایی اتردهان
نکش ، صدف کهر نماید دولب عقیق رنکش) کبی که بوراده کی کاف روی
نون قید ، شین وصلدر .

دیگر حرف قید ایله حرف وصل فارسی بحر هزج و یامنسر حدن (ای باغم عشق
تودی پیوسته . هرگز باشدتم زجورت رسته) کبی که بوراده (تا) روی ،
سین قید ، هاء رسمیه وصلدر . دیگر حرف قید ایله حرف وصل فارسی بحر
رملدن (کاشکی بامن نکفتی * سینه ام ازغم برفتی) کبی که بوراده (تا) روی
(فا) قید ، یاء تنی وصل اولوب حرکه روی مجری و حرکه ماقبل حذو
اولغله بو اوچ قافیه اوچ حرف وایکی حرکه واردر .

حرف قید ایله خروج و مزید فارسی بحر منسر حدن (چهره دابند لاله
رنکست . غمزه دلدوز چون حد نکست) کبی که بوراده کاف روی ، نون
قید ، سین وصل ، تاء اول خروج ، تاء آخر مزید اولوب حرکه روی
مجری ، حرکه ماقبل حذو ، حرکه مابعد نفاذ اولغله بش حرف و اوچ حرکه
واردر . .

حرف قید ایله مزید و نا بر فارسی بحر هزج دن (سودای تواز سینه فرو
رقنست . وانکه سخن تو نیز نا کمنست) کبی که بوراده کی تاء اول روی ،
(فا) قید ، نون وصل ، (یا) خروج ، سین مزید ، تاء آخر نابر اولوب
حرکه روی مجری ، حرکه ماقبل حذو ، حرکه مابعد نفاذ اولغله آلتی حرف
و اوچ حرکه واردر . .

(تنبيه)

حرف نابرک اوجه قدر تکرر استدیکی واردر بحر مضارعدن فارسی
(این کار های بیهده ناگر دنیست . وین هرزه ریخ و محنت نابر دنیست)
پیشده ایکی نابر بولمشد که بوراده کی دال روی ، (را) قید ، نون وصل ،
(یا) خروج ، سین مزید ، ایکی تالر نابر اولوب حرکت روی مجری ، حرکت
ماقبل حذو ، حرکت مابعد نفاذ اولمغله بوراده یدی حرف و درت حرکت
واردر . .

ایشته فایه متحرکه نک طرفین اعتباریله فارسیدن مثاللری ده ختام بولوب
ترکیدن مثاللری شونلردر .

حرف وصل ایله ردف اصلی ترکی بحررملدن (بایدی مجنون آتیلان طاشلر
ایله کاشانه . ایسته م کوشکی صوکره بیقیجی دیوانه) کچی که بوراده نون روی ،
الف ردف اصلی ، هاء رسمیه حرف وصلدر .

دیگر حرف وصل ایله ردف اصلی ترکی بحررملدن (صتین قطع امید
ایتمه خدادن ای دل شیدا . خدا قادردر ایلرسنک خارادن کهر پیدا) کچی که
بوراده دال روی ، (یا) ردف اصلی ، الف وصل اولوب حرکت روی مجری
و حرکت ماقبل حذو اولمغله بویکی فایهده اوج حرف وایکی حرکت واردر .

حرف خروج ایله ردف اصلی ترکی بحررملدن (چهره زردمده کور
همدم سرشک آلمی . اول کل رعنا . بورنک ایله بیلدیر حالمی) کچی که بوراده لام
روی ، الف ردف اصلی ، میم وصل ، (یا) خروج اولوب حرکت روی مجری ،
حرکت ماقبل حذو ، حرکت مابعد نفاذ اولمغله درت حرف اوج حرکت واردر .
حرف مزید ایله ردف اصلی ترکی بحررملدن (کوکل مرآت کم صدبار
روی جلالسکدر . ینه هر باره سنده جلوه کر باقهسک جالسکدر) کچی که بوراده
لام روی ، الف ردف اصلی ، کاف وصل ، دال خروج ، (را) مزید اولوب

حرکهٔ روی مجری ، حرکهٔ ماقبل حذو . حرکهٔ مابعد نفاذ اولمغله بش حرف
واوج جرکه واردر . .

حرف نابرایله ردف اصلی ترکی بحر مضارعدن (باغ بهار کلشن عالم
خزانمزدرد . بزم صفا همیشه کل وارغوانمزدرد) کچی که بوراده نون روی ، الف
ردف اصلی ، میم وصل ، (زا) خروج ، دال مزید ، (را) حرف نابرایلوب
حرکهٔ روی مجری ، حرکهٔ ماقبل حذو ، حرکهٔ مابعد ایکسی ده نفاذ اولمغله
آلتی حرف ودرت حرکه واردر . .

حرف قیدایله وصل ترکی بحر رملدن (خلقه کین ایله وار ایسه مروت
سند . سنی ذم ایلینی مدحله قیل شرمند) کچی که بوراده دال روی ، نون قیده
هـ رسمیه وصل اولوب حرکهٔ روی مجری وحرکهٔ ماقبل حذو اولمغله اوج
حرف وایکی حرکه واردر . .

حرف قیدایله خروج و مزید ترکی بحر رملدر (نیجه صاقش باق کلستانه کل
فرخنده سی . نیجه زاردرو خنده یاق بلبل افکنده سی) کچی که بوراده دال روی
تون قید ، (ها) وصل ، سین خروج ، (یا) مزید اولوب حرکهٔ لر مجری
ایله حذو و نفاذ اولمغله بش حرف و اوج حرکه واردر .

ایشته حرف تأسیس فارسیده ملترم اولمدیفندن قافیه متحرکه ده اکمال
آلنامش ایسه ده ترکیده مستحسن اوله رق حرف تأسیس ایله حرف وصل
و خروج بحر مجتدن (همیشه خدمت عشق اولدی رسم وعادتمز جمال طلعتیدر
دوات وسعادتمز) کچی که بوراده (تا) روی ، الف تأسیس ، دال دخیل ، میم وصل ،
(زا) خروج اولوب حرکهٔ روی مجری ، حرکهٔ دخیل اشباع ، حرکهٔ ماقبل
رس ، حرکهٔ مابعد نفاذ اولمغله بش حرف ودرت حرکه واردر .

ایشته قافیه قافله سنک جمله حروف و حرکاتی بوراده ختام بولمشدر که فی الواقع
حرف روی قافیه نك قافله سا لاری منزله بر حرف ایسه ده آکاسکز حرف دخی

عونه و خدمه منزلده تبعيته جمله حروف قافیه طقوز اولشدر ، اول سکر حرفدن
دردی حرف رویدن اولدرکه آنلر ددف ، قید ، تأسیس ، دخیل حرفلریدر
ودردی ده حرف رویدن صکره درکه آنلر وصل ، خروج ، مزید ، نابر
حرفلریدر .

حروف تسعة مذکوره دخی (رس ، اشباع ، حذو ، توجیه ، مجری
نفاذ) دنیلان حرکات سته بی متضمن اولمغله جمله قافیه هیئت مذکور طقوز حروف
ایله آلتی حرکاتدن عبارتدر لکن شعرا نزدنده قافیه اصلیه مذکورده دن باشقه
اول قافیه دن اول ویا صوکره بعض الفاظک اوزان بیته درجیه جمله اییآدمه تکرر
ایدن دیگر بر قافیه دخی وارددرکه شوراده آنلرییان اولنه جقدر ، ایدمی قافیه
اصلیه دن اول بیته بالادخال جمله اییآدمه تکرر ایدن لفظه (حاجب)
دینور ، بحر هزج ترانه دن رباعی فارسی (ملکست دردل سلطان نور *
هر روز بروی او کند سلطان سور ، هرگز نرود بروو بر سلطان زور *
چشم بدخلق از وواز سلطان دور) کبی که بودرت مصراعلرده قافیه اصلیه
اولان (نور ، سور ، زور ، دور) لفظلرندن اول کلن درت سلطان لفظلری
حاجبدر ، فقط بوحاجب لفظی بعضاً ایکی قافیه لی بیتلرک ایکی قافیه لری آرا -
لرنده بولنه رق بینلرینی فصل یدر ، ینه بحر هزج دن رباعی فارسی (ای شاه زمین
بر آسمان داری تخت * سوست است عدوت تا کجانی داری سخت ، حمله سبک
آری و کران داری رخت * پیری نوبندبیر جوان داری بخت)
کبی که بیت اولده (سمان تخت ،) ایله (کجانی ، سخت) . و بیت ثانیده (کران
، رخت) ایله (جوان ، بخت) لفظلری ایکیشر قافیه اولمغله ارا لریته (داری)
لفظی کیروب حاجب و فاصل اولمشدر قافیه اصلیه دن صوکره بیته بالادخال اییآدمه
تکرر ایدن لفظلر دخی ایکی نوعدر .

برنجی نوع (شایکان) دنیلان لفظدرکه السنه ثلاثه نك ادوات ایله مضمرات
واسما و اشاراتی کبی پرو ایکی حرفدن عبارت اولان بر لفظی قافیه اصلیه نك

آخرینه لاحق اولوب وزنًا قافیه حرفلریله مخلوط اوله رق جمله ابیاتده تکرر ایدر ، بیت ترکی بحر رملدن (اولمه برلقمه ایچون اهل شکم جیم کبی = مجلس دهرده لب پسته کچن میم کبی) و کذا بحر هزجدن بیت ترکی (بودار بختی ظن ایتمه جی امن و راحتدر صف سی عم سروری باعث رنج و مرارتدر) و کذا بحر هزجدن بیت ترکی (فکرا یشده در هیئت بی خدانک . بیبروده دهل دتره دیکی قبله نمانک) بیتلرینک آخر لرنده کی (جیم . میم ، راحت ، مرارت ، خداه ، نم) لفظاری قافیه اصلیه اولوب بونلرک آخر لینه لاحق اولان تشبیه ، خبره اضا فت اداتلری یعنی (کبی ، در ، نک) لفظلری شایکاندور .

و کذا خواجه حافظ شیرازی قدس سره حضرت تلیرینک دیوان غیب اسانی بدایه سنده بولنان نظم کی (الایاها الساقی ادر کساً و ناولها) مصراعندن (متی ماتاق من تهوی دع الدنیا واهملها) مصراعنه قدر یدی بیتدن مرکب اولوب بیتلرک آخر لرنده بولان لام ساکنه حرف روی بختنده سولندیکی وجه اوزره حرف روی اولغله بولامدن صکره کلن (ها) لفظی بالکزمطلع و مقطوع مصراع عربیلرنده (هاء ضمیر عربی) و دیگر لرنده (هاء جمع فارسی) اوله رق بو (ها) لفظلری دخی عربی و فارسیدن شایکاندور لکن سابقده حرف روی آخر لرنده دوت حرفه قدر وصل ، خروج ، مزید . نابر دینوبده ایات مذکوره آخر لرنده بولنان ایکیشر حرفه وصل و خروج دینلمیوب شایکان دینلمسک سبی سؤال اولئور سه جوابده دینور که سابقده حرف روی متحرک اولوب مابعدینه توجیبی اولغله مابعدنده کی حرفلر حرف روینک هیئتدن عدیله هر بر لرینه یرر نام و یرلمش . ابیات مذکوره ده ایسه حرف روی ساکن اولوب مابعدینه توجیبی اولمغله بو حرفلر حرف روی هیئتدن معدود اولمیدندن بونلر ده آیریمجه شایکان نامی شایع و شایان اولمشدر .

ایکنجی نوع (ردیف) دنیلان لفظلر در که بونلر قافیه اصلیه دن صوکره

معناي بيتي اكال ايجون بيتك آخريته الحاق اولنان بر و بردن زياده الفاظ مستقوله در بولفظلر قافيه ساكنه و متحرکه آخر لنده بولنوب و زنا قافيه حرف لنيله مخلوط و غير مخلوط دخي اولابيلودلر ، بر كله رديفلي ابيات تركيه بحر مملدن (عاقل ايسه ك ديهمه فرهاد ايله مجنونه دلي * ايسه ك خالقه نظر هر برى بر كونه دلي) ، بحر مملدن (عارفك قلبك خدا غمگين ايدرشا دايئز * بنده مقبولي مولاسي آزادايئز) ، بحر هزج دن (دروندن آشنا اول طشردن بيكانه صانسونلر * عجب زيار و شدر عاقل اول ديوانه صانسونلر) ، بحر جزدن (بردمي وار در كم بني آزرده خاطر ايلئز * باكا سپهر ك ايستديكن كوك باشلي كافرايئز) كجي كه بوييتلر ك آخر لنده كي (دلي ، ايلئز ، صانسونلر) لفظلري رديفدر . .

و كذا بر كله رديفلي ابيات قارسيه بحر هزج دن رباعي (هاري كزد و وحسارش همي شمس و قمر خيزد * نكاري كزد و باقونش همي شهد و شكر خيزد ، خروش از شهر بنشاندهمرا نكاهي كه باشيند * هزار آتش برانگيزدهمرا نكاهي كه برخيزد) ، بحر خفيف دن ديكر بيت (كردل و دست را يكان باشد * دل و دست خدا يكان باشد) ، كجي كه بوييتلرده كي (خيزد ، باشد) لفظلري و رديفدر . .

و كذا فارسي بحر هزج دن (تركان خطابه حسن غرقدهمه * پوشيده فبا برهنه فرقدهمه) بيتده كي (همه) لفظي رديف اولوب قاف زوي ، (را) قيد ، نون جمع وصل ، دال خروج ، حر كه لر مجري و حذور و كذا فارسي بحر هزج دن (اي كرسنه وصل تو شيوان جهان * لوزان شده دو غمت دليران جهان) بيتده (جهان) لفظي رديف اولوب (شيوان ، ليران) لفظلري قافيه اصلده در . ايكي رديفلي بيت تركي بحر مملدن (كل كنزار غم يارم ايله اكلنيرم * غداييب المزارم ايله اكلنيرم) كجي كه بوراده (ايله ، اكلنيرم) لفظلري رديفدر . .

درت كلمه رديفلي بيت تركي بحر هزج دن (دو كرر خساره زلفك يار كاهي راست كاهي كج * اولور مانند سنبليزار كاهي راست كاهي كج) كجي كه بوراده (كاهي راست ، كاهي كج) لفظلري رديفدر برخيلي كلمه رديفلي بيت فارسي بحر

هزجدن (ای دوست که دل زبنده برداشته * نیکوست که دل زبنده برداشته کجی که
 بوراده (ای دوست ، نیکوست) لفظلری قافیه اصلیه اولوب دیگر لفظلرک
 جمله سی ردیفدر . .

(بر قاچ کلمه ردیفلی عربی بحر بسطدن شکایت زمانیه)

حَتَّامَ تَنکَرُ قَدْرِي اَيُّهَا الزَّمَنُ * بَقِيًّا وَتَوَغَّرَ صَدْرِي اَيُّهَا الزَّمَنُ
 اَمَّا يَهْمُكَ شَرْعٌ غَيْرُ غَدْرِكَ بِي * مَا ذَا اسْتَنْدَتَّ بَعْدَرِي اَيُّهَا الزَّمَنُ
 قَدْ لِي اِلَى كَمَّ اَرَى الْاَحْدَاثَ تَرَشَّقُنِي * قَدْ عَيَّلَ صَبْرِي اَتَدْرِي اَيُّهَا الزَّمَنُ
 اَرَى بَدْوَرًا لَا قَوَامَ طَلَعَنَ لَهُمْ * اَلَّا طُلُوعًا لِبَدْرِي اَيُّهَا الزَّمَنُ
 کجی که بوراده (ایها الزمن) لفظلری ، ردیفدر

(عیوب قافیه)

عیوب قافیه نك اصولی آلتی نوعدرکه آنلره اکفا ، اقوا ، سناد ، غلو ،
 ایضا ، تضمین دینور (اکفا) بیتلرده حرف رو یلرک اختلافیدر نتکم بحر
 طولبدن عربی (ان زَمَ اَجَالٌ وَفَارَقَ حَبِیرَةٌ * وَصَاحَ غَرَابُ الْبَیْنِ اَنْتَ حَزِیْنُ ،
 تَنَادَوْا بِاَعْلَى ضَحْرَةٍ وَتَجَاوَبَتْ * هُوَادِرْفِ خَافَتَهُمْ وَصَهْلُ) قطع سنک بریتند
 حرف روی نون و دیگر بیتند لام اولمغله معیدر .
 و کذا فارسی بحر ملدن (رو بجهای آرا ندیرین کار احتیاط * زانکه جز بر تو
 ندارم اعتماد) بیتند حرف رو یلر (طا) ایله (دال) اولمغله تمییب اولمشدر .
 (اقوا) بیتلرده حرکه مجرائک یعنی حرف روی متحرک حرکه سنک
 اختلافیدرکه بریتند حرف رو یلرک حرکه سی (منزلو) کجی ضمه و دیگر بیتند
 (منزلی) کجی کسره اولورسه عیدر .

(سناد) بیتلرده حرف روینک ماقبلی حروف وحرکات جهتیله اختلاف ایتمسیدر که بو برجس اولوب بونک تحتده بش نوع عیوب داخدر آنلر اختلاف - الردف ، اختلاف الحذو ، اختلاف التأسيس ، اختلاف الاشباع ، اختلاف - التوجيهدر .

(اختلاف ردف) بریتده حرف ردف بولوب دیکر بیتده بولمامسیدر تنکم عربی بحر متقاربندن (اذا كنت في حاجة مرسلًا * فإرسل حكيماً ولا توصه ، وان باب حزم عليك التوى * فشاو رليياً ولا تعصه) قطع سنک بریتی واوردفل و دیکر بریتی مجرد و خالی اولمی عیدر . یاخود اختلاف ردف بریتده ردف الف و دیکر بیتده (واو ، یا) اولمسیدر تنکم فارسی بحر هزجندن (کنی ناخوش بمارزندکانی * اگر از مادمی دیکر کزینی) بیتنک بر مصراعنده ردف الف و دیکر مصراعنده (یا) اولنله تعیب اولمشدر . لکن ، فهم ، منهم) کبی نظرلرده حرف روی میم اولوب (ها) اولمدیغندن (یا) حرف ردف اولمایوب بوراده اختلاف ردف یوقدر .

(اختلاف حذو) بیتلرده حرف ردف ماقبلنک حرکه سنک اختلا - فیدر نتمکم بحر وافر عربیندن (كأن سیوفنا منا ومنهم * مخاریق بایدی لاعینا ، كأن غضوبن متون عذر * نصفها الراح اذا جرینا) قطع . سنک بریتده حرف ردف ماقبلی مکسور و دیکر بیتده مفتوح اولماسی تعیب اولمشدر .

و کذا بحر رمل فارسیدن (هر وزیر وشاعر و منعی که او طوسی بود * چون نظام الملک و غزالی و فردوسی بود) بیتده حرف ردف ماقبلی طوسیده مضموم و فردوسیده مفتوح لولماسی دخی تعیب اولمشدر .

(اختلاف تأسيس) بریتده حرف روینک ماقبلنده (منازل) کبی الف تأسيس بولوب دیکر بیتده (منزل) کبی مجرد اولمسیدر که بوده اشعار

عربیّه عیب ایسه ده فارسیده عیب دکدر .

(اختلاف اشباع) حرف دخیاك حرکه سنك اختلافیدر . نتکم بریتده حرف دخیاك حرکه سی (واحدی) کبی کسره ودیکر بیتده (تبعادی) کبی ضمه اولورسه یاخود بریتده (ممانع کبی فتحه ودیکر بیتده (ممانع کبی ضمه اولورسه معیاندندر .

(اختلاف نوجیه) حرف روی ساكنك ماقبلنك حرکه سنك اختلا- فیدر که بریتده حرکه توجیه (ارتدع) کبی کسره ودیکر بیتده (دع) کبی فتحه اولورسه عیدر .

وکذا بحر هزج فارسیدن (برش بنشین و حرفی کون * سخن کوید شکر برچین) بیتنک بر مصراعنده حرکه توجیه ضمه ودیکر مصراعنده کسره اولماسی معیدر ،

ایکن حرف روی متحرکه حرف روینك ماقبلنك حرکه سنه توجیهی اولمیدیغدن آنك اختلافی عیب دکدر نتکم بحر سریع فارسیدن (جعفر مارا- ست زر جعفری * دورشداز جعفر مامدبری) بیتده راء روی متحرک ماقبلنده کی فانك فتحه سیله بانك کسره سی عیب دکدر .

(غلو) حرف روی ساکنی بالتحریک وزنی اخلاص ایتمکدر نتکم بحر- رجز عرییدن (وقایم الاعماق خاوی اخترق * مشبه الاعلام ماع الخلق) بیتده قاف روی ساکنی بالتحریک تنوین غالی ایه (تن) اوتویه رق وزنی اخلاص و تجاوز ایدنلر تعیب ایدلمشدر .

(ایضا) کنندده حرف روی بولسان برکله بی معنالری متحد اوله رق برقصیده ده بینهماده یدی بیت فاصله اولمقسزین اعاده ایتمکدر نتکم بحر محبت فارسیدن (درین زمانه تی نیست از تونیکوتر * نه بر تو بر سمنی از رهیت مشفقتر) بیتده (تر) ادات تفصیلنك اعاده سی معیدر ، لکن برکله نك یدی وسکز بیت صکره اعاده سی عیب اولمیدیغ کبی قریباً اعاده ایدیان کلینندن

هر بر لرینك مغالری مختلف اولورسه ینه عیب اولمایوب با-كه محضات بدیعیه دن
تجنیش اولور نتكم بحر هزج عربیدن (كتاب فيه مافيه • لطيف في معانيه • فن
المرض مافيه • قبول الكلب في فيه) ریا عیسنده برنجی وایکنجی (فيه) لردن
ظرفیت و اوچنجی (فيه) دن (فم) معناسی مقصود اولغله محساندن معدوددر .
و کذا بحر هزج ترکیدن (دلی سودای عشق کدن طوتارمی آهین زنجیر •
تعلق ایلز مجنون حسنك زلف ایلایه • نه عالم عالم وحدت نه حالت حال غیوبت •
سؤال ایلر ایدی ایلانسی مجنون لیلایه) قطعه سنده برنجی لیلی ترکیب اضافی اولغله
بوندن مقصود زلف مضافیدر و آخرده کی لیلی مفرد اولوب بالذات لیلی مقصود
اوله رق ینه بینهاده معناً مغایرت بولندیغدن لیلانك تکراری عیب اولیوب
موجب حسن و رونق نظام اولمشدرو کذا کلیندن بری معرفه و دیگری زکره
یعنی بری معین و دیگری غیر معین اولورسه ینه اعاده سی عیب دکلدر نتكم
بخیر رجز عربیدن (یارب سلم شد وهن الیلة • ولیلة اخرى وکل لیللة) کچی که
معرفه دن بوکیجه و نکره دن هرکیجه مقصوددر ، (خلاصه) قریباً مکرر
لفظین بیننده نوعاً بر مغایرت بولنورسه ایطای معیب اولیوب محساندن
معدود اولور .

(تضمین) ایکی نوعدر برنجی نوع بریتك قافیه سذك معناسی بعده کله
جك یتك اولنه محتاج اولمقدر که بوتضمین معیاندندر نتكم بحر مجت
فارسیدن (جواد کفی و عادل دلی که در قسمت • زنجیل و ظلم نیامد نصیب او
الا ، که جام باده بساقی رهدزدست تپی • بتیغ سر بزند کک را نکرده
خطا) قطعه سنده بیت اولده کی (الا) قافیه سی بعده کله جك مستثاله محتاج
اولغله معیدر لکن بر نکته و یا نقطه وضعیه بوتضمینك دخی عینی غیب اید .
وك حسن و قبول معرضنده ایرادی ممکندر نتكم بالذات امام خلیل علیه .
رخة الجلیل بوتضمینی التزاماً بحر سریع عربیدن شونظمی ملاحات و لطافتیه
یلا عیب ایراد و انشاد بیور مشدر .

یاذا الذی فی الحب یدلجی اما	*	والله لوجات منه لما
حملت من حبّ الحیم لما	*	لمت علی الحبّ فدعنی وما
اطلب انی لست ادری بما	*	اصبت الا اتی بینما
انا بباب القصر فی بعض ما	*	اطلب من قصرهم اذ رمی
شبه غزال بسهام فما	*	اخطأ سهما واکتمّا
عیناه سهما نله کما	*	اراد قتلی بهما ساما

تضمنیک ایکنجی نوع برشاعر دیگر برشاعری شعر ندن بریتنی ویا بر مصراعنی کندینه بلااسناد شعرینه درج و مزج ایتکدرکه بوتضمنین بالاتفاق عیوب شعرینه دن اولیوب بلکه صناعات شعرینه دندر نتکم علم بدیع اثر مرزده آیات جلیله واحادیث نبویه وسائر کلمات اسلاف وضروب امثالک شعر لرده درجی بالاعیب جائز اولدینی بیان اولنمشدر ایشته بو عیوب شعرینه شعرای مقلدینک اشعار مولده و قلمیه سی ایچون وضع اولنمش بر اصولدر ، یوقسه عیبی غیب وامجا ، حیا وریارده سنی افنا لیدن عشاق الهیه و مجاذیب رحمانیه ایچون دکلددر ، زیرا آنلره بزم اقلام وکلانمز کارایتمز ، آنلر بحر و اقرعربیدن (ومن ینک وجده وجدأ صحیحاً * ولم یحتج الی قول المغنی) بتنی مضمونجه بزم قولزه باقمیوب نصل سنوحات الهیه اولورسه اوایله سویلرلر ، بلکه بز قواعد مزنی آنلرک کلامنه کوره تزید و تقییده محتاجز ، ایشته شعرای بلغانک (یجوز للشاعر ما لا یجوز لغيره) قاعده لر یله امام سیویهک شعرای عرب عربا ضرور تده برشیته تشبث ایدر لره (معنی الشعر فی بطن الشاعر) مفهوم نجه البته آنلر بروجه صحیح و محمل صریح و فصیح ملاحظه ایتمشدر در آنلره طعن اولنمیوب بلکه آنلرک کلاملرینی سامع و مطالع اولان کبدی ذهن و ادراکانه قصور اسناد ایتلی بیوردینی سوزلرک جمله سی شعرای حقیقیه و عشاق الهیه حقنده در یوقسه مقلدین

حقنه دکدر ، چونکه مقلدینک جنانلری فاسد ولسداولوب لسانلری ده
تلاش بلاشدر ،

نتکم فصحای عربدن اصمعی حضرتلری بر بادیده عریان نماز قیلان مذکور
عاشقان و مجذوبان دن براعرابی به بالتصادف نمازدن صوکره مشارالیهک نظمنده
حرف ردف و حرف و صلاک اختلاف و عیندن باشقه کندینجی ده غیب ایده رک
بحر طویلدن منظوماً شومناجاتی جناب کردکاره بی پروا عرضه دار اولدینی
مرویدر

اتنم اولادالمجوس و قدعصوا *	و ترک شیخاً من سراة تیمم
فان تکسنى ربى قيصاً و حبة *	اصلى صلاتى کلها و اصوم
وان دام هذا العیش یارب هکذا *	ترکت صلاة الخمس غیر ملوم
امانتسجى یارب قد قمت قائماً *	انا حیک عرباناً و انت کریم

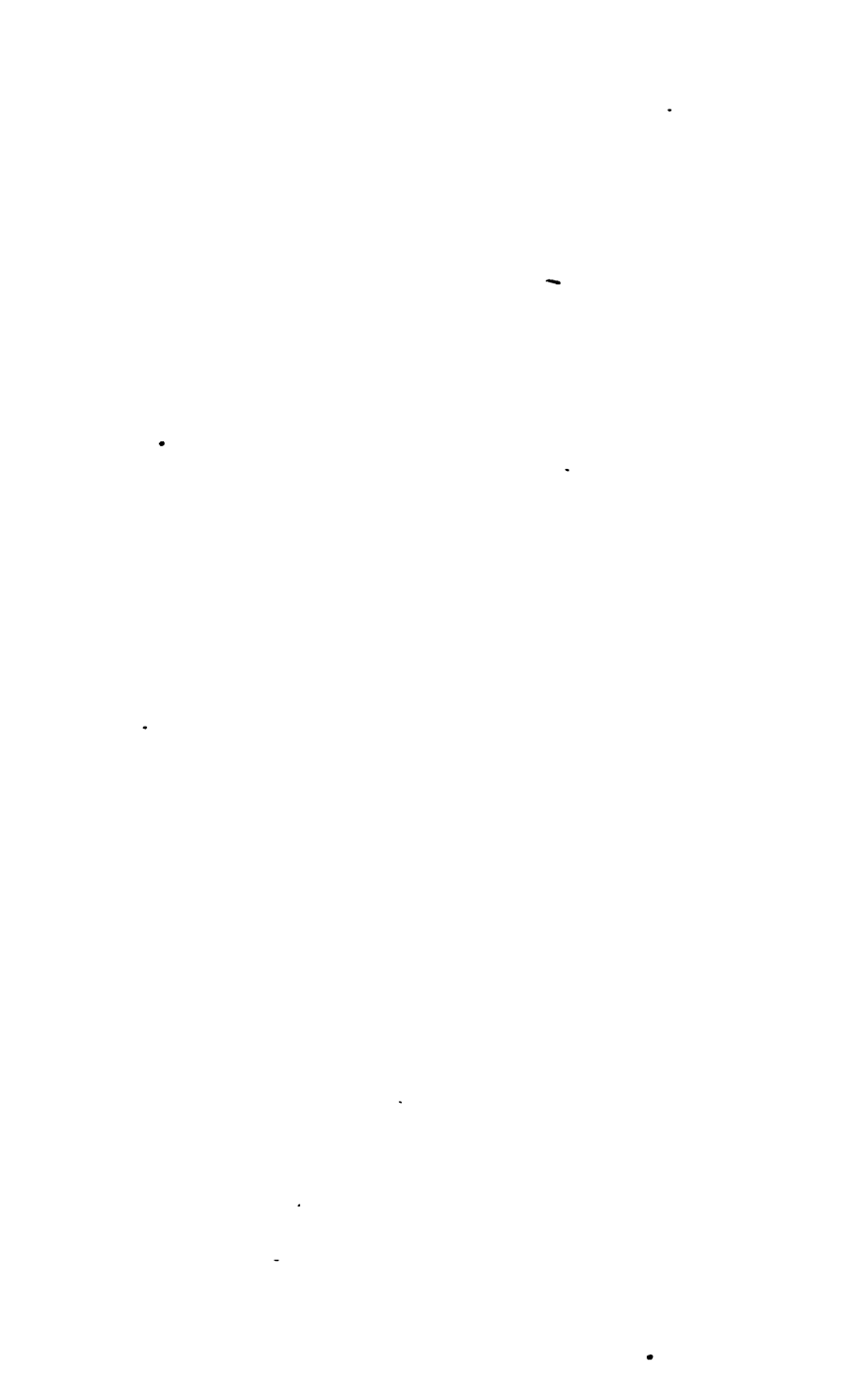
تمت ملحقات علم العروض من قرض الشعر و علم القافیه بحمد الله و عونہ
وصلی الله علی سیدنا محمد خیر خلقه و آله و اصحابه و اتباعه و سلم بالتسلیمات
المصافیة الوافیة

بیت فارسی از بحر خفیف

هر که خواند دعا طمع دارم * ز آنکه من بنده کناه کارم

خطا و صواب جدولی

صحیفہ	سطر	خطا	صواب
۵	۱۲	و ثوابنی	و ثوابنی
۶	۶	آ اُنْتُ	آ اُنْتُ
۶	۱۰	نالی	ثالی
۶	۱۰	جیہل ، جیہلا	جیہل جیہلا
۹	۴	وادعامہ	وادعامہ
۹	۱۶	ولا *	* ولا
۱۰	۸	اَسْمُوْ	اَسْمُوْ
۱۰	۱۲	الہوای	الہوی
۱۰	۲۱	لِفْک	لِفْظْک
۱۱	۹	الفاطک	الفاظک
۱۶	۲۳	توہل (مصراعند	توہل (مصراعندہ
۲۶	۱۷	کشی	کشتی
۲۷	۶	ببین	بین
۳۲	۹	قافیم	قافیہ
۴۱	۱۲	صاقش	صارقش
۴۲	۱۶	زمین	زمین
۴۶	۱۶	الریاح	الریاح
۴۸	۳	قبول	قبول
۴۸	۱۹	رہد	دہد

فیاتی (۲) غروشد

محل فروختی

بایزیده جکا کرده صحاف اصنافدن هزار غرادلی
حاجی شاگر اقدی دکانی نومرو (۱۱)

بر مکتب و مدرسه ده بولنان طلبه ایچون متعدد
نسخه آله جق اولوزسه فیثانجه تنزیلات
ایدیله جکدر

هر حقوق مؤلفه عائددر

دکان مذکورده بولنه جق مؤلفک سائر آثاری

مجله الصرف (۵) مجله الحو (۵) علم حال صغیر (۲)
منبع البحرین و مجمع العروضین (۵)
غروشد

—

•

•

•

•

•

PL
181
L88